

INFORMACE *pro Vás*

Postavení primárního sektoru v ekonomice České republiky

V Praze dne 1. 12. 2014

Ing. Lukáš Kučera

Tato studie se zabývá analýzou primárního sektoru v České republice. Snaží se podchytit jak dlouhodobé trendy, které byly v primárním sektoru patrné, tak zlomy, které dlouhodobé tendence výrazně korigovaly. Studie analyzuje poměrně široké spektrum aspektů primárního sektoru, přičemž vychází z dostupných datových zdrojů. Proto nejsou časové řady explicitně ohraničeny. Zatímco například údaje o osevních plochách zemědělských plodin jsou analyzovány na časové řadě dlouhé skoro sto let, srovnatelné údaje o průměrných mzdách jsou dostupné až od roku 2000 dále.

Význam primárního sektoru v České republice, z hlediska jeho podílu na celkovém výkonu, se postupně zmenšoval. To ale nebylo typické jen pro českou ekonomiku, nýbrž i pro další evropské země, bez ohledu na to, zda se jednalo o ekonomiky již rozvinuté, nebo konvergující. Tento dlouhodobý trend je dvojsečný. Jestliže se význam primárního sektoru zmenšuje, nabývá na významu zbývající část ekonomiky, tj. sekundární a terciární sektor. Jelikož se jedná o segmenty ekonomiky zabývající se produkcí zboží a služeb s vyšší přidanou hodnotou, jsou obecně charakteristické spíše vyšší produktivitou práce a vyššími mzdami, lze tento trend označit za přirozený a pozitivní. Na druhou stranu role primárního sektoru v ekonomice je nezastupitelná z toho důvodu, že má blízko k přírodním zdrojům a zbývající části ekonomiky, a to zejména sekundárnímu sektoru, dodává zdroje k dalšímu zpracování, ať se již jedná o zemědělské produkty nebo dřevo, uhlí, rudy atd. Pokles jeho významu v ekonomice tak může vést k nedostatečnému zásobování dalších odvětví a nutnému nárůstu dovozů potřebných zdrojů ze zahraničí.

Studie je rozdělena do čtyř hlavních částí. První se zabývá významem primárního sektoru v ekonomice z hlediska jeho podílu na celkové hrubé přidané hodnotě, diskutuje, jak se tato proporce měnila v čase, na dostupných datech je provedeno mezinárodní srovnání. Rozebírá i vývoj vlastní hrubé přidané hodnoty v čase. Druhá část analyzuje vybrané aspekty konkurenceschopnosti primárního sektoru, konkrétně se jedná o efektivitu zpracování vstupů na produkt, produktivitu práce, náklady práce a investiční aktivitu, některé z nich jsou doplněny o mezinárodní komparaci. Třetí část studie rozebírá trh práce, a to z pohledu počtu pracujících v primárním sektoru a druhů pracovních poměrů, tj. zda zaměstnané osoby pracují jako zaměstnanci nebo sebezaměstnaní, diskutuje i průměrné mzdy. Předmětem poslední, čtvrté části studie, je analýza naturálních ukazatelů – struktury půdního fondu, osevních ploch zemědělských plodin, výnosů ze sklizně zemědělských plodin, stavů hospodářských zvířat, živočišné výroby, ale i vybraných aspektů lesnictví a těžby uhlí.

Metodologie a datové zdroje

Primární sektor v této studii je chápán jako odvětví „zemědělství, lesnictví a rybařství“ (dle klasifikace CZ-NACE se jedná o sekci A) a odvětví „těžba a dobývání“ (dle klasifikace CZ-NACE se jedná o sekci B). Odvětví „zemědělství, lesnictví a rybařství“ je dále rozděleno na následující oddíly:

- CZ-NACE 01 Rostlinná a živočišná výroba, myslivost a související činnosti
- CZ-NACE 02 Lesnictví a těžba dřeva
- CZ-NACE 03 Rybolov a akvakultura

Odvětví „těžba a dobývání“ je dále rozděleno na následující oddíly:

- CZ-NACE 05 Těžba a úprava černého a hnědého uhlí
- CZ-NACE 06 Těžba ropy a zemního plynu
- CZ-NACE 07 Těžba a úprava rud
- CZ-NACE 08 Ostatní těžba a dobývání
- CZ-NACE 09 Podpůrné činnosti při těžbě

Primárním datovým zdrojem studie jsou národní účty ČSÚ. Používáme údaje sestavené na základě nové metodiky ESA 2010. Vzhledem k tomu, že je v této studii prováděno i mezinárodní srovnávání a údaje v nové metodice ESA 2010 nejsou za země Evropské unie v podrobném členění k dispozici, jsou k mezinárodní komparaci použity údaje založené na původní metodice ESA 95. Ty jsou získané z webových stránek Eurostatu. Dalšími datovými zdroji analýzy jsou statistiky zemědělství, lesnictví, databáze zahraničního obchodu poskytující údaje o přeshraničním pohybu zboží, historická ročenka statistiky energetiky, publikace „Transformační procesy v energetice 2013“, údaje o vývoji průměrné hrubé měsíční mzdy na přepočtené počty. Z externích zdrojů je použita publikace „Souhrnné přehledy o půdním fondu z údajů katastru nemovitostí České republiky“ se stavem k 31. 12. 2013, jejímž vydavatelem je Český úřad zeměměřický a katastrální (ČÚZK).

Ve studii jsou používány údaje jak v nominálním vyjádření, tj. v běžných cenách, tak údaje ve stálých cenách. Použití konkrétního druhu údajů je v dané části vždy vymezeno, a to buď přímo v textu, nebo v poznámce pod čarou.

Shrnutí

- Význam primárního sektoru, z hlediska podílu na celkovém výkonu ekonomiky v běžných cenách (bc.), se v ČR výrazně zmenšil, stejně jako v drtivě většině zemí Evropské unie. Zatímco v roce 1993 se tuzemský primární sektor na celkové hrubé přidané hodnotě ekonomiky podílel 7,3 %, v roce 2013 jen 3,6 %. Objemově významnější odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství ztratilo 1,9 pb., váha odvětví těžby a dobývání se zmenšila o 1,8 pb. Význam primárního sektoru se zmenšoval s každým rokem s výjimkou let 2004, 2008, 2011 a 2012, nejvíce ztrácel v letech 1994-2003. Pokles významu primárního sektoru z hlediska podílu na celkové hrubé přidané hodnotě ekonomiky doprovázelo i oslabování jeho postavení na trhu práce. V roce 2013 v primárním sektoru pracovalo jen 3,9 % všech zaměstnaných osob, což bylo výrazně méně než před dvěma dekadami, tedy v roce 1993, kdy v něm bylo zaměstnáno 7,5 % všech pracujících. To, co z podílu na výkonu a z podílu na zaměstnanosti ztratil primární sektor, to posílilo sektor terciární, tedy služby.
- Zatímco hrubá přidaná hodnota sekundárního a terciárního sektoru mezi roky 1993 a 2013 narostla v reálném vyjádření o 104,5 % respektive o 46,3 %, výkon primárního sektoru o 26,8 % klesl. Hrubá přidaná hodnota odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství se zmenšila o 14,0 %, a to výlučně v důsledku nepříznivého vývoje v samotném zemědělství (-38,2 %). Odvětví těžba a dobývání – především vlivem poklesu hrubé přidané hodnoty nejvýznamnější těžby a úpravy černého a hnědého uhlí, ale i v důsledku poklesu výkonu dnes již málo významné těžby a úpravy rud či podpůrných činností při těžbě – propadlo o rovných 53 %. Byl to nejhorší výsledek ze všech odvětví ekonomiky.
- 2009, rok hluboké recese, byl pro sekundární a terciární sektor „odrazovým můstkem“. Do roku 2013 jejich hrubá přidaná hodnota narostla v reálném vyjádření o 6,5 % a 3,1 %. Zemědělství, lesnictví a rybnářství, jehož výkony s fází hospodářského cyklu příliš nesouvisí, ale o 20,4 % propadlo. Těžba a dobývání – v posledních letech poznamenaná nízkými cenami uhlí na trhu a slabou poptávkou po uhlí v Evropě, ale přesto v roce 2013 klesající již sedmým rokem – ztratila ze svého výkonu mezi rokem 2009 a 2013 rovných devatenáct procent. Primární sektor jako celek si tak v období, ve kterém výkon sekundárního a terciárního sektoru sílil, připsal úhrnný pokles o 19,6 %.
- Materiálová náročnost primárního sektoru – daná požadavky na krmiva, hnojiva, pohonné hmoty či energie – je vyšší než náročnost terciárního sektoru, který je na vstupy relativně „skromný“. Na druhou stranu je ale menší než náročnost sekundárního sektoru, jenž je typický značnými nároky na energie, suroviny, polotovary atd. V roce 2013 na jedno sto korun produkce primárního sektoru v bc. připadala mezispotřeba v hodnotě 59,7 koruny. Terciární sektor potřeboval na jedno sto korun produkce vstupy v hodnotě 49,9 korun, sekundární rovných 73 korun. Efektivita přeměny vstupů na produkt byla v každém z nich horší než v roce 1993, nejvíce, a to o 3,4 koruny, svoji náročnost zvýšil primární sektor.
- Materiálová náročnost českého primárního sektoru je v mezinárodním srovnání spíše vyšší. Těžba a dobývání byla při přeměně vstupů na produkt, dle dostupných údajů z roku 2012, mezi zeměmi EU devátá nejméně efektivní, materiálová náročnost odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství byla osmá nejvyšší. V každém roce z období 2010-2012 potřebovalo české zemědělství, lesnictví a rybnářství na jedno sto jednotek produkce v bc. větší počet jednotek mezispotřeby než německé a polské. To mohlo přispívat k nižší cenové konkurenceschopnosti domácích průmyslových výrobců a být tak jedním z důvodů pokračujícího nárůstu dovozů levnějších finálních potravin respektive polotovarů k výrobě potravin do ČR, a to právě z těchto zemí.
- Produktivita práce v primárním sektoru je diferencovaná. Zatímco pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybnářství, odvětví vysoce náročném na práci, vytvářeli za jednu hodinu práce v každém roce z období 1995-2013 menší hrubou přidanou hodnotu v bc. než odpovídalo úhrnu za celou ekonomiku, osoby zaměstnané v těžbě a dobývání, odvětví náročném na kapitál, vytvářely naopak vždy hodnotu výrazně vyšší. Rozdílná úroveň produktivity práce se odrážela i v odlišných úrovních průměrných mezd samotných zaměstnanců. Ty byly v těžbě a dobývání v porovnání s úhrnem za celou ekonomiku, jak plyne z údajů za roky 2000-2013, v průměru o 24,4 % vyšší, v zemědělství, lesnictví a rybnářství naopak v průměru o 22,5 % nižší.
- Nárůst produktivity práce v reálném vyjádření v primárním sektoru zaostával za vývojem v ekonomice jako celku. Zatímco v zemědělství, lesnictví a rybnářství narostla produktivita práce mezi rokem 1995 a 2013 o 31,6 % a v těžbě a dobývání o 12,6 %, v ekonomice jako celku posílila o 59,3 %. V samotném období 2009-2013, letech zahrnujících nejhlubší i nejdelší recesi v historii ČR, produktivita práce v ekonomice narůstala v průměru jen o 0,3 % za rok, v zemědělství, lesnictví a rybnářství ale o 0,5 % klesala, v těžbě a dobývání se zhoršovala o 0,4 % za rok. Obě odvětví primárního sektoru patřila mezi třináct z hlavních dvaceti, jejichž konkurenceschopnost se zhoršovala.
- V primárním sektoru se v kumulaci za roky 2012 a 2013 proinvestovalo 114,4 mld. korun v bc., o rovných 30 mld. korun více než v předchozích dvou letech. Zatímco těžba a dobývání investice zvýšila jen o 0,2 mld. korun, v zemědělství, lesnictví a rybnářství se proinvestovalo o 29,8 mld. korun více. Podnikající v zemědělství, lesnictví a rybnářství zvýšili zejména investice do budov a staveb (+20,3 mld. korun), do strojů a zařízení – kam spadají i dopravní prostředky – se v porovnání s úhrnem za roky 2010 a 2011 investovala částka o 11,0 mld. korun vyšší. Nominální přírůstek investic do budov a staveb a strojů a zařízení v odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství byl v kumulaci za roky 2012 a 2013 historicky nejvyšší.
- Pozice tuzemského zemědělství, lesnictví a rybnářství z hlediska míry investic v bc. (tvorba hrubého fixního kapitálu/hrubá přidaná hodnota) se mezi zeměmi EU, jak plyne z dostupných údajů, výrazně zlepšovala. Jestliže ještě v roce 2009 byla míra investic českého zemědělství, lesnictví a rybnářství mezi unijními zeměmi až osmnáctá nejvyšší, v letech 2010 a 2011 už sedmá respektive devátá nejvyšší a v roce 2012 dokonce třetí nejvyšší.
- Počet zaměstnaných v zemědělství, lesnictví a rybnářství klesl mezi rokem 1993 a 2013 o 114,7 tisíce osob, těžbu a dobývání opustilo 60,3 tisíce pracujících. Zaměstnanost v primárním sektoru jako celku se zmenšovala s výjimkou let 2004, 2011 a 2012 neustále, v roce 2013 byla v porovnání s rokem 1993 skoro poloviční.
- Struktura pracujících v primárním sektoru se změnila. Ještě v roce 1993 tvořil podíl sebezaměstnaných na všech zaměstnaných osobách v zemědělství, lesnictví a rybnářství 10,3 %, do roku 2013 jejich proporce posílila – zejména vlivem rychle se rozvíjejícího malého zemědělství při postupném ubývání počtu zaměstnanců – na 28,2 %. Zastoupení sebezaměstnaných v zemědělství, lesnictví a rybnářství narostlo s výjimkou stavebnictví nejvíce ze všech odvětví. Těžbu a dobývání, tj. odvětví, které je pro malé živnostníky téměř nedostupné, ale tento trend – který byl patrný i v úhrnu za celou ekonomiku – v podstatě minul.
- Osevní plochy zemědělských plodin se dlouhodobě zmenšují. V roce 1920 bylo oseto 48,4 % území tehdy ještě neexistující ČR, v roce 2014 ale už jen 31,3 %. Zemědělské plodiny bez trvalých kultur se v roce 2014 pěstovaly na půdě o rozloze 2 468,7 tis. ha, v porovnání s rokem předchozím bylo oseto o 8,2 tis. ha méně. Naposledy se osevní plochy rozrostly v roce 2007, v alespoň dvou po sobě jdoucích letech v první polovině osmdesátých let. V porovnání s rokem 1993 se zmenšily osevní plochy všech hlavních zemědělských plodin, výjimkou byla jen řepka. Plochy oseté obilovinami byly o 12,2 % menší, území, na kterém se pěstují brambory, se zmenšilo o 77,1 %. Pole osetá řepkou se naproti tomu rozrostla o 132,5 %. Skoro každý šestý ha půdy osetý v roce 2014 připadal právě na tuto plodinu.
- Výnosy ze sklizně zemědělských plodin – v důsledku intenzivnějšího používání postřiků, šlechtění plodin, ale i díky modernizaci strojního arzenálu – rostly. Obilovin bylo z jednoho ha oseté půdy v letech 2004-2013, v porovnání s dekadou 1948-1957, sklizeno v průměru o 158,6 % více. Výnosy

technické cukrovky narostly v průměru o 124,4 %, hmotnost brambor sklizených z jednoho ha půdy narostla o 92,7 %. Výnosy řepky se zvýšily skoro na trojnásobek (+194,8 %).

- Dlouhodobý pokles stavů hospodářských zvířat v ČR se negativně projevil i v produkci jatečných kusů. V roce 2013 bylo v Česku vyprodukováno 164 tis. tun živé váhy skotu, což byla v porovnání s rokem 1989 ani ne třetinová výroba. Hmotnost vyprodukovaných prasat, která dosáhla 302 tis. tun, byla zhruba o tři pětiny menší než před čtyřicet lety. Výroba drůbeže se snižovala v posledních pěti letech, v roce 2013 bylo vyprodukováno 232 tis. tun živé váhy. V porovnání s rokem 2008 byla produkce drůbeže nižší skoro o třicet procent.
- V roce 2014 narostl stav skotu o 20,7 tis. kusů, více se zvýšil naposledy v roce 1990. Počty samotných krav narostly již podruhé, v kumulaci za roky 2013 a 2014 posílily nejvíce od let 1974-1975. Stav prasat se za roky 2013 a 2014 rozrostly v úhrnu o 38,2 tis. kusů, počty samotných prasnic o 2,8 tis. kusů. K tomu došlo poprvé od let 1996-1997. Poměrně pozitivně se jevil i vývoj produkce mléka. V úhrnu za roky 2011-2013 posílila o 6,2 %, v samotném roce 2013 bylo v Česku vyrobeno nejvíce mléka od roku 1996.
- Z dlouhodobých časových řad lze zhodnotit, že situace v tuzemské živočišné výrobě se začíná stabilizovat, stavy skotu a prasat pozvolna rostou. Rostlinná výroba se orientuje ve větší míře na pěstování rentabilních plodin, například řepky. Pozitivně, co se týče výhledu do budoucnosti, se jeví výrazně posílené investice.
- V roce 2013 bylo v ČR vytěženo 15,3 mil. m³ dřeva bez kůry. To bylo zhruba srovnatelné s objemem z let 2012 i 2011, avšak o 17,2 % méně v porovnání s rokem 2007. Z celkového objemu vytěženého dřeva v roce 2013 připadalo 86,3 % na jehličnany, listnaté dřeviny tvořily 13,7 % těžby.
- Těžba uhlí v ČR klesá. Hmotnost vydobytého černého uhlí se snižuje od počátku osmdesátých let, hnědého uhlí a lignitu od poloviny osmdesátých let. V úhrnu za roky 2004-2013 více klesla těžba černého uhlí (-37,0 %) než hnědého uhlí a lignitu (-19,7 %), útlum tak pocítili především pracující v Moravskoslezském kraji. Budoucnost, pokud nebudou prolomeny územní limity těžby hnědého uhlí, ale patrně přinese problémy pracujícím na severozápadě Čech, v Ústeckém a Karlovarském kraji.

1. Výkonnost primárního sektoru

O významu primárního sektoru v hospodářství, z hlediska výkonu, svědčí podíl jeho hrubé přidané hodnoty na celkové hrubé přidané hodnotě ekonomiky. Vývoj tohoto podílu v ČR je analyzován jak v dlouhodobém kontextu na časové řadě, tak v mezinárodním srovnání. Významný prostor je věnován i rozboru vlastní hrubé přidané hodnoty primárního sektoru respektive jeho dílčích odvětví, a to i v kontextu ostatních odvětví v ekonomice. Důraz je kladen především na vývoj v posledních letech.

1.1. Význam primárního sektoru z hlediska hrubé přidané hodnoty¹

- **Hrubá přidaná hodnota tuzemského primárního sektoru mezi roky 1993 a 2013 narostla, jeho význam v ekonomice se přesto snížil na méně než polovinu**

Hrubá přidaná hodnota (HPH) českého primárního sektoru dosáhla v roce 2013 130,9 mld. korun. Třebaže to bylo o 52,5 mld. korun více než v roce 1993, význam primárního sektoru v tuzemské ekonomice se snížil. Jestliže v prvním roce existence samostatné České republiky tvořila hrubá přidaná hodnota primárního sektoru 7,3 % hrubé přidané hodnoty celé ekonomiky, v roce 2003, rok před vstupem do Evropské unie, již jen 3,7 %. V následujících letech se podíl hrubé přidané hodnoty primárního sektoru na celku snižoval již výrazně pomaleji, do roku 2013 klesl na 3,6 %.

Jestliže se význam sekundárního sektoru – tj. zpracovatelského průmyslu, energetiky (sekce D), zásobování vodou a stavebnictví – v podstatě nezměnil (mezi roky 1993 a 2013 ztratil ze své proporce 0,1 pb.), je patrné, že musela výrazně posílit role terciárního sektoru, tedy služeb. Struktura tuzemské ekonomiky z hlediska hrubé přidané hodnoty se změnila ve prospěch odvětví více náročných na kvalifikovanou práci.

- **Význam primárního sektoru se zmenšoval s výjimkou čtyř let s každým rokem, ...**

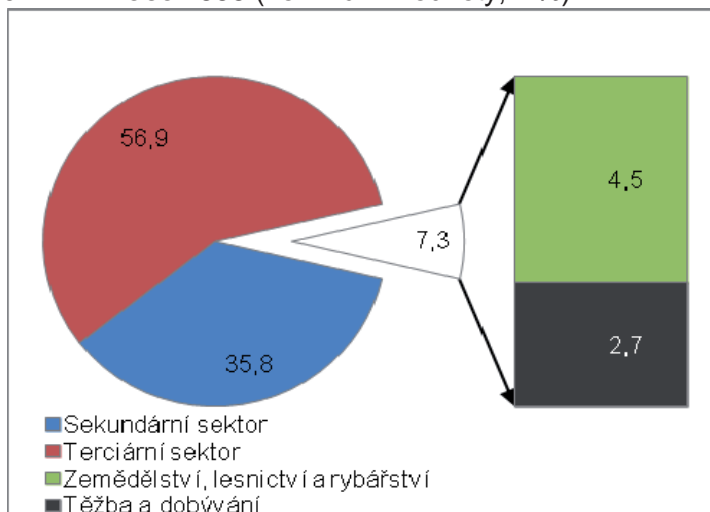
Váha primárního sektoru v ekonomice ČR se mezi roky 1993 a 2013 snižovala každoročně s výjimkou let 2004, 2008 a 2012, kdy se zvýšila o 0,1 pb., a roku 2011, kdy primární sektor posílil o na první pohled významných 0,8 pb. Tento růst byl ale z velké části dán nízkou srovnávací základnou. Propad cen rostlinné produkce na světovém trhu totiž vedl k nízké HPH primárního sektoru v běžných cenách v letech 2009 a 2010.

- **... rychlost však byla nejvyšší v období 1994-2003, ...**

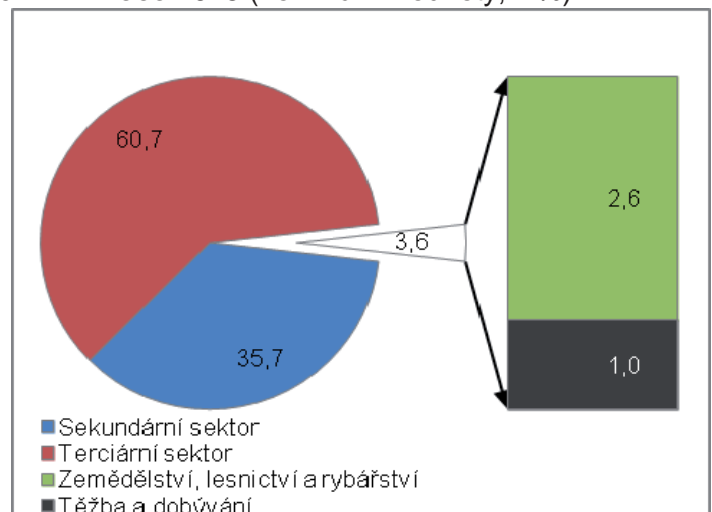
Jestliže se v letech 1994-2003 váha primárního sektoru zmenšovala každý rok v průměru o 0,36 pb., v letech 2004-2013 jen o 0,01 pb. ročně. Zapojení ČR do Evropské unie tak rychlost, kterou se význam primárního sektoru zmenšoval, evidentně nenavýšilo.

- **... kdy výrazně oslaboval jak podíl odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství, tak podíl odvětví těžby a dobývání**

Graf **Struktura ekonomiky ČR z hlediska HPH**
č. 1 **v roce 1993** (nominální hodnoty, v %)

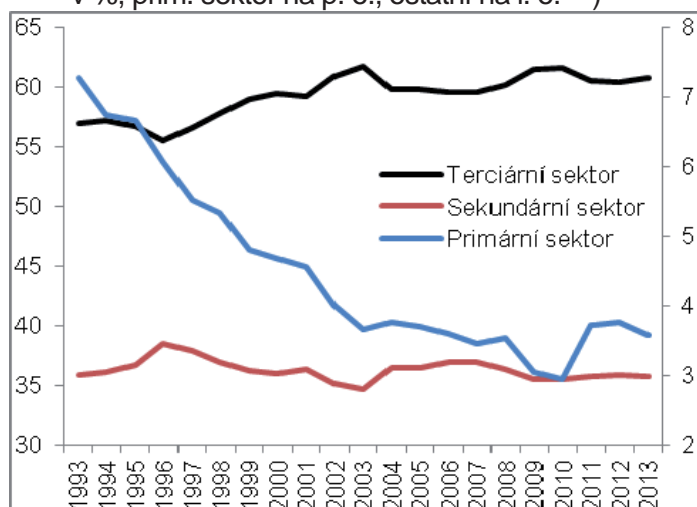
Graf **Struktura ekonomiky ČR z hlediska HPH**
č. 2 **v roce 2013** (nominální hodnoty, v %)

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

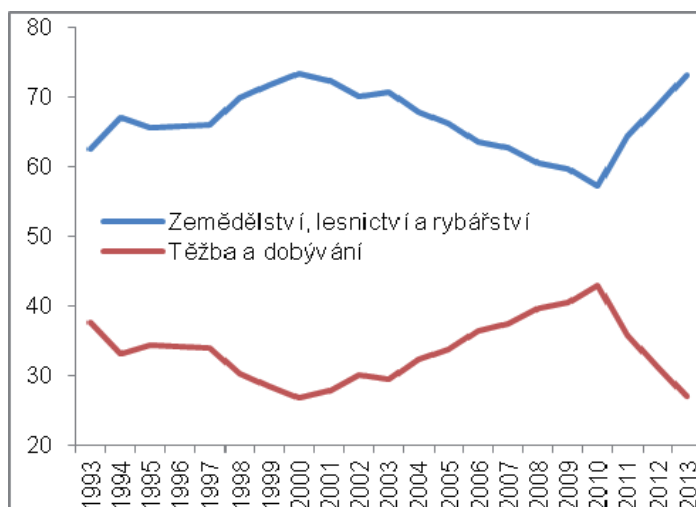
¹Vychází z nominálních údajů. V metodice ESA 2010.

Graf č. 3 **Váha primárního, sekundárního, terciárního sektoru v ČR z hlediska HPH (nominální hodnoty, v %, prim. sektor na p. o., ostatní na l. o.***)**

***p. o. – pravá osa, ***l. o. – levá osa

Graf č. 4 **Vývoj struktury primárního sektoru ČR z hlediska HPH (nominální hodnoty, v %)**

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

Mezi roky 1993-2013 na významu z hlediska podílu na celkové HPH ztratilo jak významnější odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství (-1,9 pb.), tak odvětví méně významné těžby a dobývání (-1,8 pb.). Jestliže se význam zemědělství, lesnictví a rybnářství snižoval v letech 1994-2003 v průměru o 0,20 pb. za rok, v letech 2004-2013 už jen stagnoval. Ve stejných obdobích proporce hrubé přidané hodnoty odvětví těžby a dobývání oslabovala v průměru o 0,17 pb. respektive o 0,01 pb. za rok.

- **Primární sektor silně oslabil i z hlediska podílu na celkové produkci**
Význam primárního sektoru v české ekonomice klesal i z hlediska podílu na celkové produkci, která na rozdíl od hrubé přidané hodnoty reflektuje úplnou – nikoliv jen přidanou – hodnotu vyprodukovaného zboží a služeb. Jestliže v roce 1993 tvořila produkce primárního sektoru 6,7 % produkce celé ekonomiky, v roce 2013 jen 3,4 %. Propad významu primárního sektoru můžeme přičítat, stejně jako v případě hrubé přidané hodnoty, zejména období 1994-2003.

1.1.1. Význam primárního sektoru z hlediska hrubé přidané hodnoty – mezinárodní srovnání²

- **Podíl HPH odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství na HPH celé ekonomiky upadal jak v zemědělsky orientovaných zemích v čele s Rumunskem, tak v rozvinutých ekonomikách typu Německa, Lucemburska či Belgie**

Pokles významu odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství v tuzemské ekonomice, z hlediska podílu na celkové HPH, nebyl v evropském kontextu nikterak ojedinělý. Z údajů za roky 1995-2012 bylo možné vyčíst, že z jednotlivých zemí spadajících mezi současné členy EU28 na významu toto odvětví ztratilo ve všech z nich, za které jsou dostupná data. Nejhlubší propady podílu HPH zemědělství, lesnictví a rybnářství na celkové HPH ekonomiky zaznamenaly málo rozvinuté země s původně velkým významem zemědělství – Rumunsko (-13,5 pb.), Bulharsko (-8,3 pb.) a Litva (-7,0 pb.) –, které se s postupným ekonomickým rozvojem začaly více orientovat na produkci zboží a služeb s vyšší přidanou hodnotou. Nejmenší poklesy podílu hrubé přidané hodnoty zemědělství, lesnictví a rybnářství na celku evidovaly naopak rozvinuté země s již relativně nízkou váhou tohoto odvětví v ekonomice. Jednalo se o Německo (-0,3 pb.), do jednoho procentního bodu včetně ztratil i nejrozvinutější člen Evropské unie Lucembursko, dále pak Belgie, Francie a Rakousko.

- **Mezi zeměmi, které vstupovaly do EU v roce 2004 a později, je Česko jednou z nejméně „zemědělsky, lesnický a rybnářsky“ orientovaných**

V roce 1995 tvořil podíl hrubé přidané hodnoty zemědělství, lesnictví a rybnářství 4,5 % hrubé přidané hodnoty ekonomiky ČR, což bylo s výjimkou Malty (2,7 %), Slovinska (4,4 %) a Chorvatska (za které nebyly údaje dostupné) nejméně ze všech nových členských zemí Evropské unie. Fakt, že Česko patřilo k nejméně „zemědělsky, lesnický a rybnářsky“ orientovaným novým zemím EU, platil po celé období 1995-2012.

- **Kypr a Finsko – i v těchto zemích má zemědělství, lesnictví a rybnářství dlouhodobě větší význam než v ČR**

Podíl HPH zemědělství, lesnictví a rybnářství na celkové HPH ekonomiky byl v České republice dlouhodobě menší i v porovnání se zeměmi jako je Kypr či Finsko. Jestliže se zemědělství, lesnictví a rybnářství na celkové hrubé přidané hodnotě ekonomiky ČR v letech 1995-2012 podílelo v průměru 3,0 %, na Kypru a ve Finsku vyššími 3,3 % respektive 3,2 %. Obě země na rozdíl od ČR profitují s rybolovu, Kypr navíc z pěstování ovoce, Finsko z velkých objemů vytěženého dřeva.

- **Pokles podílu HPH těžby a dobývání na celkové HPH ekonomiky nejvíce zasáhl Rumunsko, Polsko a Česko**

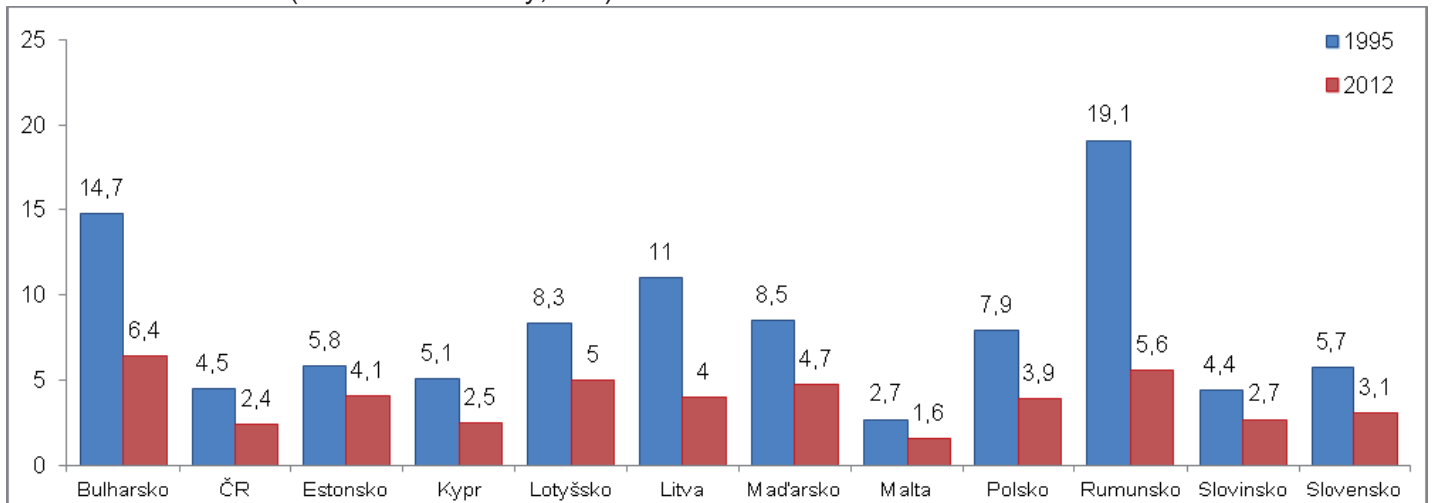
Jestliže význam odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství klesl mezi rokem 1995 a 2012 ve všech zemích Evropské unie, význam těžby a dobývání nikoliv. O 2,7 pb., nejvíce ze všech zemí, narostl podíl HPH těžby a dobývání na celkové HPH ekonomiky v Dánsku, o 1,1 pb. se zvýšil v Nizozemsku. Mohlo se na tom podílet navýšení ceny ropy a zemního plynu na komoditních trzích, surovin, které patří mezi hlavní nerostná bohatství těchto přímořských zemí. Na významu mírně získala těžba a dobývání i v Lotyšsku, ve Švédsku a v Rakousku. Nejvíce naopak váha odvětví těžby a dobývání oslabila v Rumunsku (o 1,7 pb.), které dlouhodobě omezovalo těžbu ropy a zemního plynu, a v Polsku (o 1,2 pb.), které stejně jako Česká republika redukovalo těžbu uhlí.

- **Význam těžby a dobývání, z hlediska podílu na HPH ekonomiky, zůstal v Česku v kontextu zemí EU vysoce nadprůměrný**

V roce 1995 tvořila HPH těžby a dobývání 2,2 % HPH české ekonomiky. Mezi zeměmi EU28, za které jsou data dostupná, byl tento podíl šestý nejvyšší. Přestože byl pokles významu těžby a dobývání v ČR mezi roky 1995-2012 po Rumunsku a Polsku třetí nejhlubší (o 1,0 pb.), z hlediska podílu HPH těžby a dobývání na

² Vychází z nominálních údajů. V metodice ESA 95.

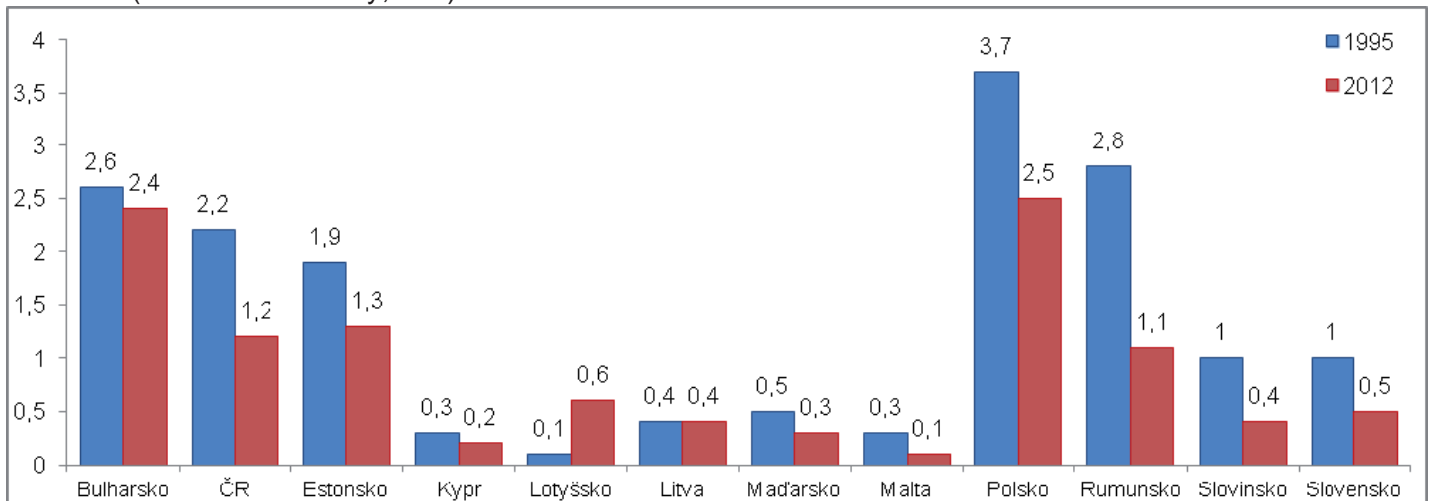
Graf č. 5 Podíl HPH zemědělství, lesnictví a rybařství na HPH celé ekonomiky v nových členských zemích EU (nominální hodnoty, v %)

pozn. nedostupné údaje za Chorvatsko. V metodice ESA 95.

Zdroj: Eurostat, vlastní propočty

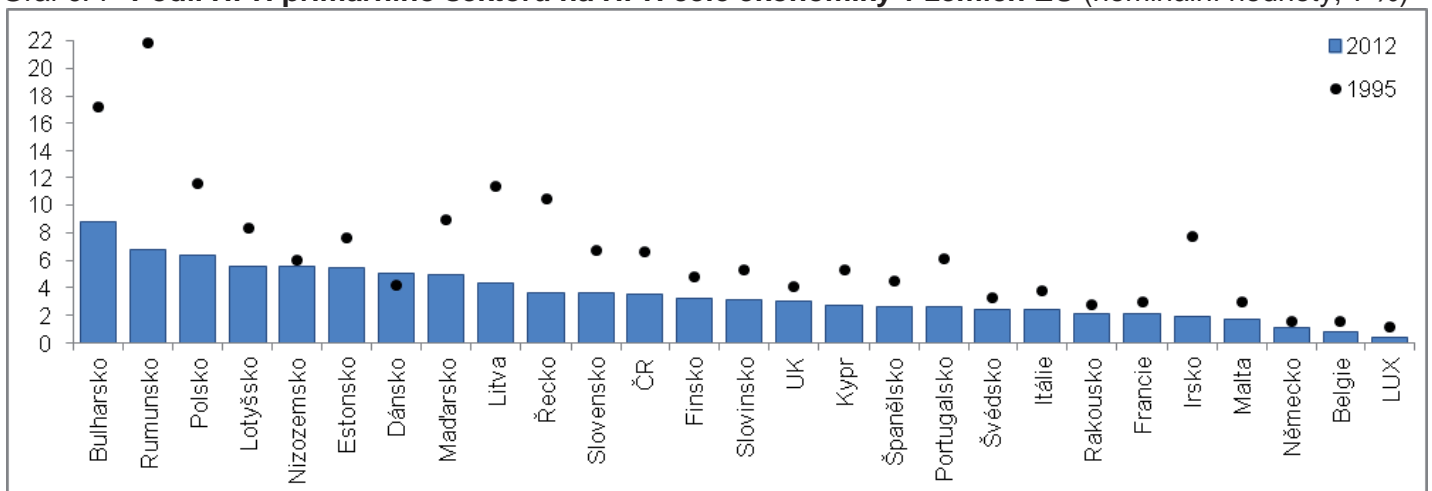
Graf č. 6 Podíl HPH těžby a dobývání na HPH celé ekonomiky v nových členských zemích EU (nominální hodnoty, v %)

pozn. nedostupné údaje za Chorvatsko. V metodice ESA 95.

Zdroj: Eurostat, vlastní propočty

Graf č. 7 Podíl HPH primárního sektoru na HPH celé ekonomiky v zemích EU (nominální hodnoty, v %)

pozn. pro rok 1995 nedostupné údaje za Španělsko, pro rok 2012 nedostupné údaje za Portugalsko, UK, Řecko – údaje byly nahrazeny nejbližšími roky. Nedostupné údaje za Chorvatsko. V metodice ESA 95.

Zdroj: Eurostat, vlastní propočty

celkové HPH si naše ekonomika mezi zeměmi Evropské unie nijak nepohoršila. Stále se umísťovala na šestém místě. Česko tak patřilo i v roce 2012, z hlediska významu tohoto odvětví v ekonomice, k unijním „leaderům“.

- **Význam primárního sektoru se zmenšoval napříč celou EU, v konvergujících ekonomikách ovšem intenzivněji**

Význam primárního sektoru z hlediska podílu na celkové HPH ekonomiky se mezi roky 1995 a 2012 zmenšil jak v ČR, tak

v ostatních unijních zemích (výjimkou bylo jen Dánsko), bez ohledu na to, zda se jednalo o země rozvinuté nebo konvergující. To již ale neplatí o intenzitě zmenšování významu primárního sektoru. Ta byla v konvergujících zemích, mezi které ČR spadá, větší než v rozvinutých zemích. Ilustrací budiž graf číslo 7.

1.2. Výkonnost primárního sektoru v čase³

- **Primární sektor ze svého výkonu mezi rokem 1993 a 2013 ztratil více než jednu čtvrtinu, ...**

Hrubá přidaná hodnota tuzemské ekonomiky vzrostla mezi rokem 1993 a 2013 o 61,5 %. Z dvaceti hlavních odvětví v tomto období svůj výkon navýšilo, jak je patrné z grafu číslo 10, pouhých devět. Nejvíce, skoro na sedminásobek, narostla hrubá přidaná hodnota specifického a velmi málo významného odvětví činnosti domácností jako zaměstnavatelů a producentů pro vlastní potřebu. O 250,1 % výkon narostl v odvětví velkoobchodu a maloobchodu, o 216,0 % ve zpracovatelském průmyslu, o 186,0 % výkon navýšilo odvětví informačních a komunikačních činností. K růstu hrubé přidané hodnoty těchto třech odvětví významně přispěla vyšší produktivita práce (ve zpracovatelském průmyslu podpořená silným přílivem přímých zahraničních investic). Oba segmenty primárního sektoru nicméně patřily mezi ta odvětví, jejichž výkon klesl. Odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství mezi rokem 1993 a 2013 ze svého výkonu ztratilo 14,0 %. Hrubá přidaná hodnota těžby a dobývání propadla o skoro čtyřnásobně hlubokých 53,0 %, což byl zároveň jednoznačně nejhlubší propad ze všech odvětví. Výkon primárního sektoru jako celku byl v roce 2013 v porovnání s rokem 1993 ani ne třičtvrtinový.

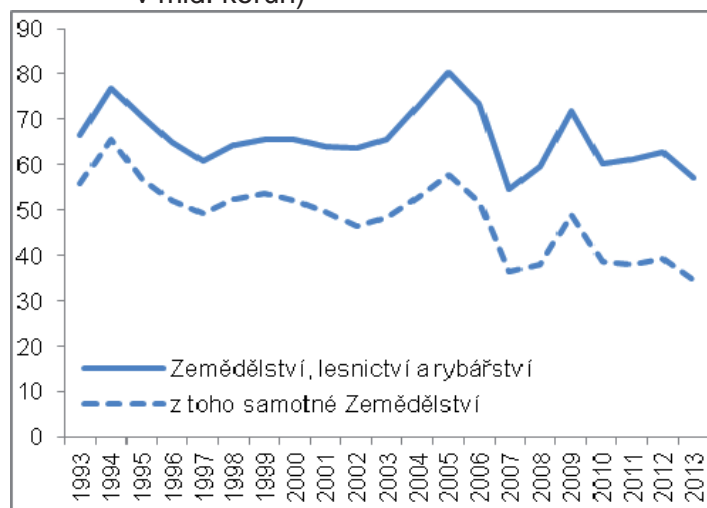
- **... a to vlivem razantního propadu zemědělství, ...**

Propad výkonnosti odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství byl dán výlučně negativním vývojem ve váhově nejvýznamnějším zemědělství, které za posledních dvacet let ze svého výkonu ztratilo 38,2 %. Zbývající dva segmenty, tj. lesnictví a těžba dřeva respektive rybolov a akvakultura, které se na dnešním výkonu celého odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství podílí třemi desetínami a téměř zanedbatelným necelým procentem, výkon navýšily o poměrně vysokých 81,1 % a 99,7 %.

- **... těžby a úpravy černého a hnědého uhlí, těžby a úpravy rud, podpůrných činností při těžbě**

O značný propad hrubé přidané hodnoty odvětví těžby a dobývání mezi rokem 1993 a 2013 se přičinila především těžba a úprava černého a hnědého uhlí (-62,0 %), dobývající pro českou ekonomiku stále jednu z nejdůležitějších surovin. Na poklesu se podílela ale i dnes již velmi málo významná těžba a úprava rud (-96,7 %) a segment podpůrných činností při těžbě (-87,5 %), kam spadají podniky zabývající se například průzkumnými pracemi, čištěním dolů, budováním základů pro vrty atd.

Graf č. 8 Hrubá přidaná hodnota zemědělství, lesnictví a rybnářství (ceny roku 2010, v mld. korun)

pozn. Zemědělství = CZ-NACE 01 Rostlinná a živočišná výroba, myslivost a související činnosti

³ V reálném vyjádření. V metodice ESA 2010.

⁴ CZ-NACE 01 Rostlinná a živočišná výroba, myslivost a související činnosti.

- **Výkony zemědělství, lesnictví a rybnářství nereagují na aktuální fázi hospodářského cyklu. Potvrzovaly to jak roky konjunktury, ...**

V letech 2005-2008, v období konjunktury České republiky, narůstala hrubá přidaná hodnota ekonomiky v průměru o 5,7 % za rok. Hrubá přidaná hodnota těžby a dobývání v tomto období ale o 4,3 % klesala, stejně platilo i pro zemědělství, lesnictví a rybnářství, které s každým rokem ztrácelo v průměru 4,9 %.

Jestliže se v celém období 1994-2013 hrubá přidaná hodnota těžby a dobývání snižovala v průměru o 3,7 % za rok, v letech 2005-2008, kdy se tuzemské ekonomice nadmíru dařilo, propad mírně prohloubil. I to byl ovšem dobrý výsledek v porovnání se zemědělstvím, lesnictvím a rybnářstvím, kde hrubá přidaná hodnota v celém období 1994-2013 klesala v průměru o 0,8 % za rok a propad v letech 2005-2008 tedy zrychlil výrazně. Dá se z toho dovozovat, že vývoj výkonnosti zemědělství, lesnictví a rybnářství s fází hospodářského cyklu příliš nesouvisí, ale spíše se v něm projevuje síla zemědělství, jehož výkon je z části závislý na úrodě zemědělských plodin, zejména ale pak závisí na dlouhodobé poptávce potravinářů po surovinách, a to jak rostlinného, tak živočišného charakteru.

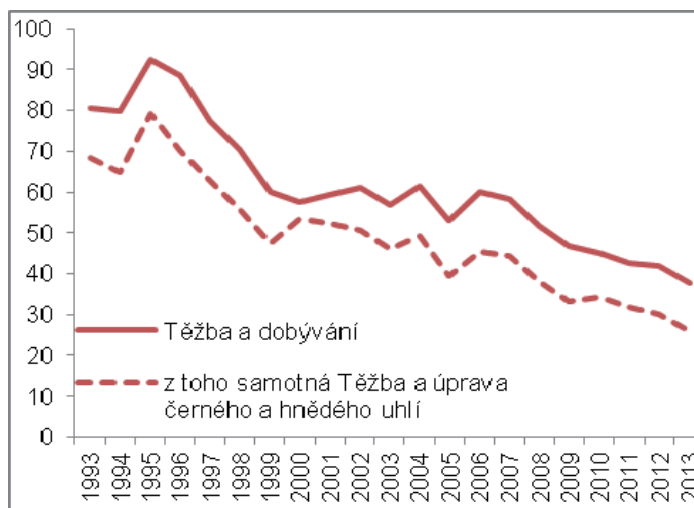
- **... tak jednotlivá období recese, kterými tuzemská ekonomika ve své historii prošla**

To, že se výkony odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství v průběhu času vyvíjí nezávisle na stavu hospodářství, potvrzují i období recese, kterými česká ekonomika ve své historii prošla. Pokles ekonomiky v rocích bezprostředně navazujících na měnovou krizi (v letech 1997 a 1998), měřeno poklesem hrubé přidané hodnoty, dosáhl v úhrnu 1,8 %. Zemědělství, lesnictví a rybnářství v tomto období kleslo taktéž, ovšem jen o 0,7 %. Hluboká recese v roce 2009, jejíž prvotní příčinou byl výrazný výpadek zahraniční poptávky, srazila HPH celé ekonomiky o 5,5 %. Zemědělství, lesnictví a rybnářství v tomto roce naopak zaznamenalo nárůst výkonu o 20,8 % (daný rekordním posílením HPH zemědělství o 29,2 %). Recese z let 2012 a 2013, která byla nejdelší v historii České republiky, snížila hrubou přidanou hodnotu tuzemské ekonomiky o celkových 1,3 %. Zemědělství, lesnictví a rybnářství za tyto dva roky v úhrnu ztratilo, vlivem poklesu HPH v roce 2013, mnohem výraznějších 6,6 %.

- **Rostoucí dovozy finálních potravin a polotovárů ze zahraničí oslabují výkony tuzemského zemědělství, ...**

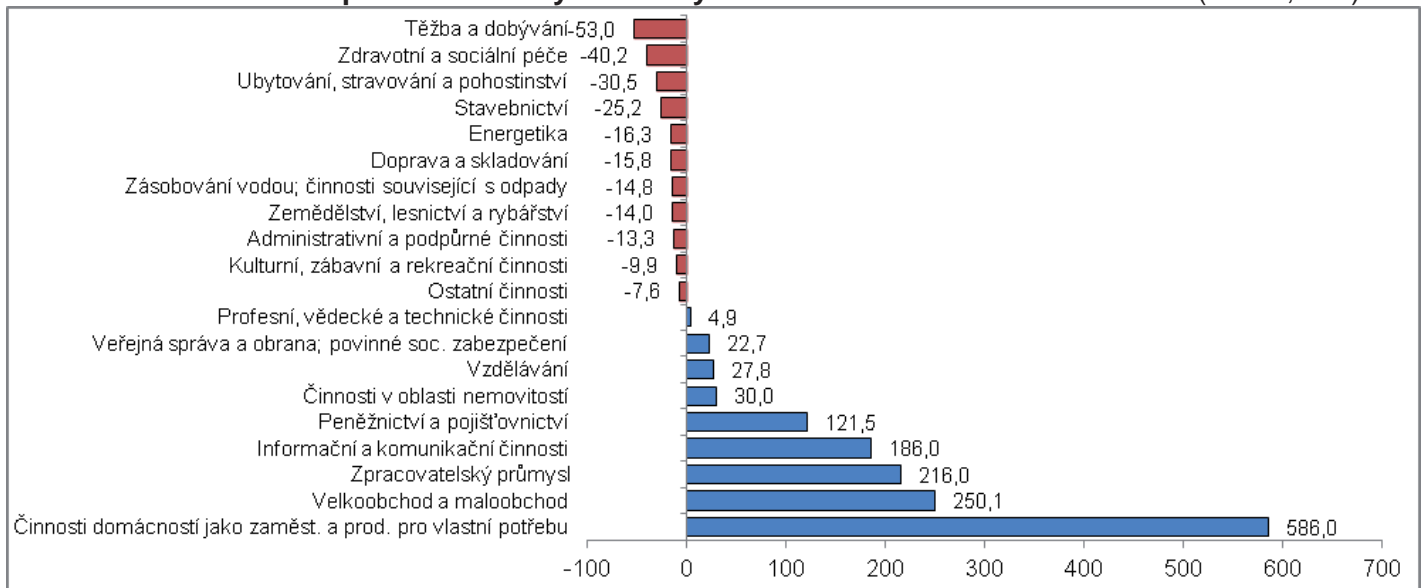
Hrubá přidaná hodnota odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství byla v roce 2013 v porovnání s rokem 2009 nižší o 20,4 %. Tato

Graf č. 9 Hrubá přidaná hodnota těžby a dobývání (ceny roku 2010, v mld. korun)

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

Graf č. 10 Změna hrubé přidané hodnoty tuzemských odvětví mezi rokem 1993 a 2013 (reálně, v %)

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

nepříznivá relace byla důsledkem vývoje v samotném zemědělství, které, jak již bylo zmíněno, má v tomto odvětví zároveň největší váhu. Nejenže byl výkon zemědělství z roku 2013 o 29,7 % nižší než v roce 2009, byl rovněž nejnižší za dobu existence České republiky. Nikdy dříve, alespoň co se týče novodobé historie, nevytvořili domácí zemědělci tak nízkou hodnotu jako v roce 2013. Hlavní příčinou nízké výkonnosti českého zemědělství patrně byla nedostatečná cenová konkurenceschopnost prvovýrobců, která vedla k tomu, že poptávka zpracovatelů po jejich výrobcích klesala. Finální potraviny ale i meziprodukty byly nahrazovány dodavateli z jiných zemí. Jak vyplývá ze statistiky zahraničního obchodu, finální potraviny a meziprodukty sloužící k výrobě finálních potravin do Česka směřovaly zejména z Německa a z Polska, na významu tyto dovozy získávaly především po vstupu České republiky do Evropské unie.

- ... slabá poptávka po uhlí a jeho nízké ceny na trhu prohlubují problémy těžby a úpravy černého a hnědého uhlí. To se výrazně podepisuje na výkonu celého primárního sektoru, ...

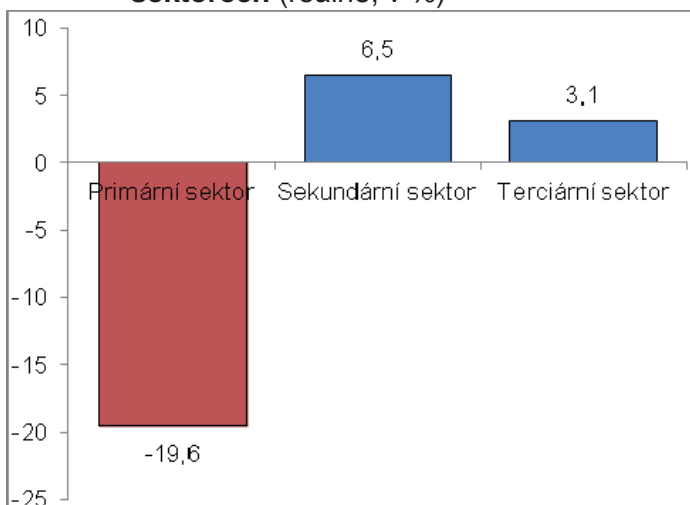
Společnosti podnikající v těžbě a dobývání strádají. Vyplývá to z faktu, že HPH tohoto odvětví klesala v roce 2013 už sedmým rokem v řadě. V porovnání s rokem 2006 byla nižší o 37,0 %. Hrubá přidaná hodnota nejvýznamnější těžby a úpravy černého a hnědého uhlí – v posledních letech zasažená jak slabou

poptávkou po uhlí v Evropě, tak nízkými cenami, které vedou k nerentabilní těžbě – klesla mezi rokem 2006 a 2013 o 43,0 %. Propad výkonnosti v tomto období se nicméně nevyhnul ani ostatním, byť méně významným segmentům těžebního průmyslu. Hrubá přidaná hodnota těžby ropy a zemního plynu byla v roce 2013 v porovnání s rokem 2006 nižší o 15,8 %, těžba a úpravy rud o 52,2 %. Výkon ostatní těžby a dobývání poklesl o 32,8 %, podpůrných činností při těžbě o 26,2 %.

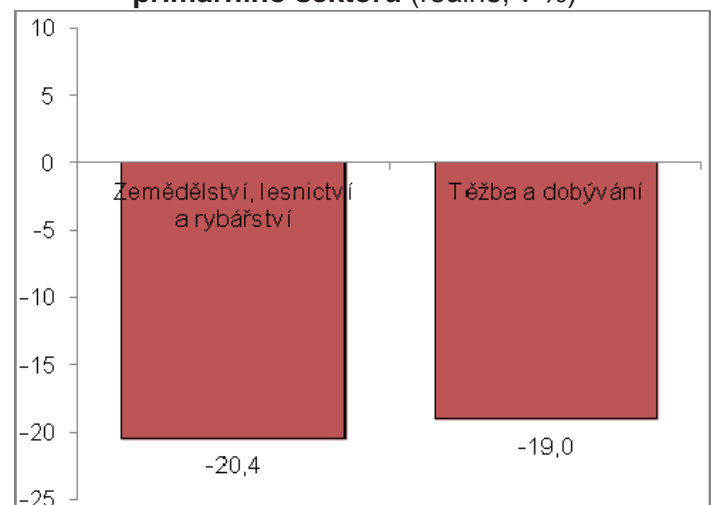
- ... který byl v roce 2013 o 19,6 % nižší než v roce 2009

Výše uvedené jevy – rostoucí dovozy finálních potravin a meziproductů do Česka, slabá poptávka po uhlí v Evropě a nízké ceny uhlí na trhu – drtivě dopadaly na celý tuzemský primární sektor. V roce 2010 hrubá přidaná hodnota primárního sektoru klesla o 11,2 %, v roce 2011 o 1,3 %. Rok 2012 přinesl drobné oživení (+1,0 %), to ale v roce 2013 nepokračovalo (-9,1 %). Rok hluboké recese 2009, který „vytvářel“ pro sekundární a terciární sektor nízkou srovnávací základnu, byl pro primární sektor již vzdáleným vrcholem. Jestliže HPH sekundárního sektoru za roky 2010-2013 posílila v úhrnu o 6,5 %, HPH terciárního sektoru o 3,1 %. Naproti tomu primárnímu sektoru scházelo z jeho výkonu v roce 2009 celých 19,6 %.

Graf č. 11 Změna v hrubé přidané hodnotě mezi rokem 2009 a 2013 v jednotlivých sektorech (reálně, v %)

Graf č. 12 Změna v hrubé přidané hodnotě mezi rokem 2009 a 2013 v odvětvích primárního sektoru (reálně, v %)

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

2. Vybrané aspekty konkurenceschopnosti

Konkurenceschopnost firem, odvětví a celých ekonomik ovlivňuje řada faktorů. V této kapitole se zaměřujeme na vybrané aspekty konkurenceschopnosti primárního sektoru. Konkrétně se jedná o efektivitu zpracování vstupů na produkt, produktivitu práce, náklady práce a investiční aktivitu.

2.1. Efektivita zpracování vstupů na produkt⁵

• **O materiálové náročnosti svědčí podíl mezispotřeby na produkci**

O tom, jaká je efektivita přepracování surovin, polotovarů, energií, využitých služeb atd. na finální produkt, svědčí podíl mezispotřeby⁶ na produkci. Tento podíl, vynásobený hodnotou sto, ukazuje, jaká hodnota vstupů je zapotřebí na vyprodukování zboží a služeb v hodnotě jedné stokoruny. Lze jej považovat za ukazatel materiálové náročnosti.

• **Materiálová náročnost primárního sektoru je dlouhodobě vyšší než náročnost terciárního sektoru, ale menší než náročnost sekundárního sektoru**

Materiálová náročnost primárního sektoru byla v každém roce období 1993-2013 menší než náročnost sekundárního sektoru. To není – pokud vezmeme v potaz zpracovatelský průmysl silně orientovaný na montáže komponentů, stavebnictví náročné na stavební materiály, popřípadě energetiku spotřebovávající velké objemy uhlí při výrobě elektřiny a tepla – nijak překvapivé zjištění. Stejně platí o závěru, že v každém roce z období 1993-2013 byla materiálová náročnost primárního sektoru vyšší než terciárního sektoru, který je formován službami. Ty jsou totiž při své činnosti, co se týče náročnosti na materiálové vstupy, veskrze „skromné“.

• **Primární sektor svoji náročnost mezi rokem 1993 a 2013 zvýšil více než sekundární a terciární sektor**

Efektivita přeměny vstupů na produkt v tuzemském primárním sektoru se v trendu zhoršovala. Pokud primární sektor potřeboval v roce 1993 na jednu stokorunu produkce vstupy v hodnotě 56,3 koruny, v roce 2013 už 59,7 koruny. Primární sektor tedy svoji náročnost zvýšil o 3,4 koruny, více než sekundární sektor (o 2,7 koruny), terciární sektor (o 1,2 koruny) nebo ekonomika jako celek (o 2,2 koruny).

• **Materiálová náročnost zemědělství, lesnictví a rybnářství byla v roce 2013 mezi tuzemskými odvětvími sedmá největší. Odvětví těžby a dobývání na tom bylo o tři příčky lépe**

Samotné odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství potřebovalo v roce 2013 na jednu stokorunu produkce vstupy v hodnotě 61,1 koruny. To bylo po zpracovatelském průmyslu (74,7 koruny),

stavebnictví (70,4 koruny), energetice (66,0 koruny) a zásobování vodou (63,9 koruny), tedy kompletním výčtu odvětví spadajících do sekundárního sektoru, a také administrativních a podpůrných činnostech (64,4 koruny) a dopravě a skladování (62,2 koruny), nejvíce ze všech odvětví tuzemské ekonomiky. Náročnost odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství, daná jeho požadavky na krmiva, hnojiva, pohonné hmoty a další vstupy, byla tedy poměrně veliká. Těžba a dobývání, méně náročná na zdroje, potřebovala v roce 2013 na jednu stokorunu produkce vstupy v hodnotě 55,1 koruny. Jeho náročnost byla v meziodvětvovém srovnání desátá největší.

• **Nárůst efektivity přepracování vstupů na produkt, ke kterému v tuzemské ekonomice došlo v roce 2009, se primárnímu sektoru téměř vyhnul**

Rok 2009 zasáhl ekonomiku České republiky nejhlubší recesí v historii, přinesl však i jistá pozitiva. Podniky, vyrovnávající se s výpadkem poptávky, se snažily šetřit na materiálových vstupech. Cena ropy, šplhající v první polovině roku 2008 na historická maxima, ve druhém pololetí strmě spadla a v roce 2009 byla meziročně významně nižší. To mělo pozitivní dopad na efektivitu přeměny vstupů zejména v sekundárním sektoru, přílišnou výjimkou nebyl nárůst efektivity ani v jednotlivých odvětvích terciárního sektoru. Jestliže ještě v roce 2008 celá česká ekonomika potřebovala na stokorunu produkce vstupy v hodnotě 62,0 koruny, v roce 2009 výrazně nižších 59,8 koruny (-2,2 koruny). Primárnímu sektoru se však nárůst efektivity přeměny vstupů na konečný produkt téměř vyhnul. Těžba a dobývání svoji efektivitu zlepšila jen podprůměrně (-1,1 koruny), odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství svoji náročnost dokonce zvýšilo. Na jednu stokorunu produkce potřebovalo v porovnání s rokem 2008 o 1,6 koruny více.

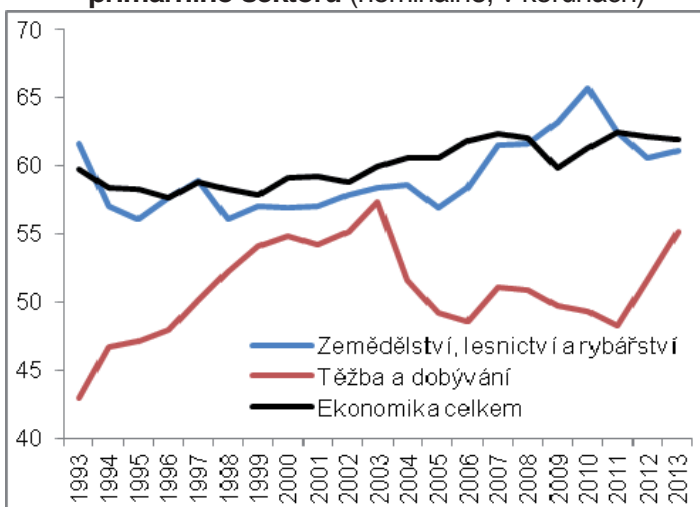
2.1.1 Efektivita zpracování vstupů na produkt – mezinárodní srovnání⁷

• **Mezi zeměmi EU je tuzemské zemědělství, lesnictví a rybnářství poměrně materiálově náročné. V každém roce z období 2010-2012 byla náročnost českého zemědělství, lesnictví a rybnářství navíc vyšší než německého a polského, ...**

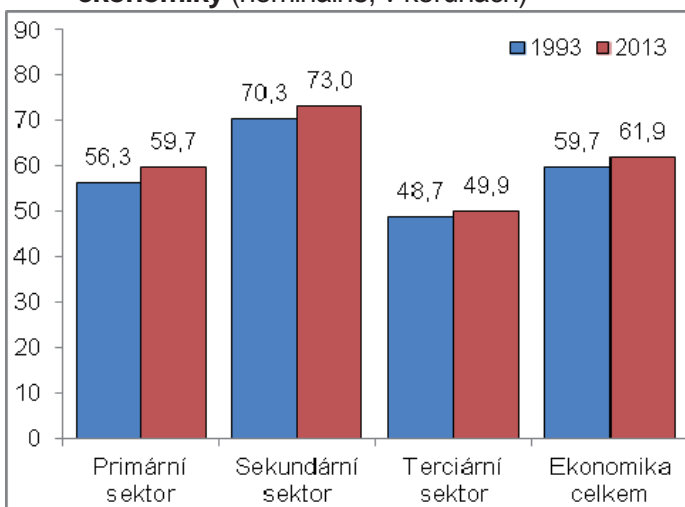
Odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství v ČR patřilo mezi zeměmi Evropské unie k těm materiálově náročnějším. V roce 2012 potřebovalo na stokorunu produkce vstupy v hodnotě 64,4 koruny, což ho mezi zeměmi EU, z hlediska dostupných údajů, umísťovalo na osmou nejhorší pozici.

Náročnost zemědělství, lesnictví a rybnářství byla velmi vysoká, dle údajů z roku 2012, zejména v těch zemích, které se specializují na

Graf č. 13 **Hodnota vstupů potřebná na jednu stokorunu produkce v jednotlivých segmentech primárního sektoru (nominálně, v korunách)**

Graf č. 14 **Hodnota vstupů potřebná na jednu stokorunu produkce v jednotlivých segmentech ekonomiky (nominálně, v korunách)**

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

⁵ Vychází z nominálních údajů. V metodice ESA 2010.

⁶ Do mezispotřeby nespádají náklady spojené se zaměstnanci (mzdy a platy, sociální příspěvky zaměstnavatelů).

živočišnou výrobu. Jednalo se zejména o Irsko (81,9 jednotek měny na jedno sto jednotek měny produkce), dále Dánsko (73,3 jednotek), Belgie (70,6 jednotek), Lucembursko (68,6 jednotek), obdobné platilo i pro Nizozemsko (67,8 jednotek). Naopak nízkou materiálovou náročnost vykazovalo odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství v Itálii (47,0 jednotek), na Kypru (49,5 jednotek) a ve Španělsku (49,9 jednotek), tedy v zemích, které využívají své geografické polohy pro relativně nenáročný pěstování ovoce, ale například i ve Finsku (50,9 jednotek), kde významnou roli v zemědělství, lesnictví a rybnářství hraje těžba dřeva.

• **... což mohlo být jedním z důvodů nižší cenové konkurenceschopnosti domácích prvovýrobců**

České zemědělství, lesnictví a rybnářství je materiálově náročnější než německé a polské. Za celé období 1995-2012 byla náročnost českého zemědělství, lesnictví a rybnářství menší v porovnání s německým jen ve čtyřech letech, v porovnání s polským v devíti. V období 2010-2012 to neplatilo ani jednou, náročnost domácího zemědělství, lesnictví a rybnářství byla vyšší v každém jednotlivém roce. Tato skutečnost mohla přispívat k nižší cenové konkurenceschopnosti domácích prvovýrobců a být tak jedním z důvodů pokračujícího nárůstu dovozu levnějších potravin do Česka, a to právě z Německa a z Polska.

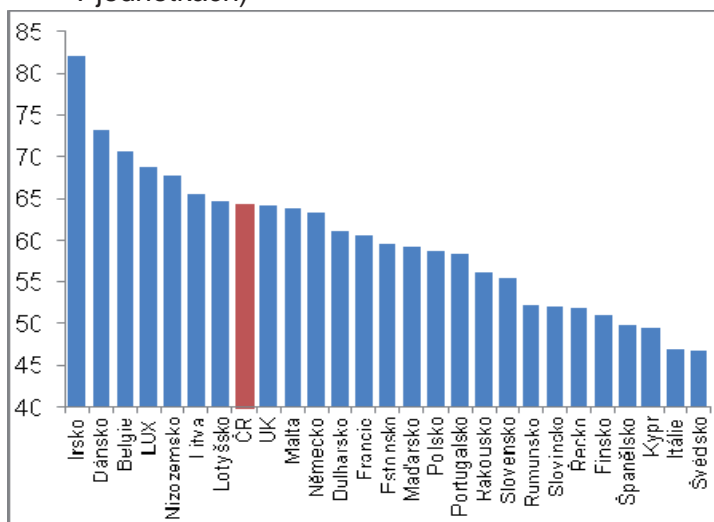
• **Těžba a dobývání v ČR potřebovala v roce 2012 na jednu stokorunu produkce vstupy v hodnotě 54,2 koruny, výrazně více než těžba a dobývání v Dánsku, avšak ztelně méně než na Malte**

Odvětví těžby a dobývání v České republice, zaměřující se především na těžbu hnědého a černého uhlí, je mezi zeměmi Evropské unie poměrně materiálově náročné. Plyne to z dat za rok 2012, kdy Česku v tomto ohledu z hlediska dostupných údajů patřila devátá nejhorší pozice. Jestliže v roce 2012 potřebovala česká těžba a dobývání na jednu stokorunu produkce vstupy v hodnotě 54,2 koruny, dánská a nizozemská, zaměřená na těžbu zemního plynu a ropy, potřebovala na sto jednotek produkce jen 14,6 jednotek respektive 20,9 jednotek vstupů. Pro srovnání, na druhé straně žebříčku se nacházela Malta, kde se těží v zásadě jen málo rentabilní stavební materiály (81,2 jednotek).

2.2. Produktivita práce⁸

• **Jedním z hlavních měřítek konkurenceschopnosti je produktivita práce**

Graf **Hodnota vstupů potřebná na jedno sto č. 15 jednotek produkce v zemědělství, lesnictví a rybnářství v zemích EU v roce 2012 (nominálně, v jednotkách)**

pozn. pro rok 2012 nedostupné údaje za Řecko, Portugalsko, Švédsko, UK – byly nahrazeny údaji za rok 2011. Nedostupné údaje za Chorvatsko. V metodice ESA 95.

⁷ Vychází z nominálních údajů. V metodice ESA 95.

⁸ V metodice ESA 2010.

Produktivita práce vyjadřuje výkon, který vytvořila jedna zaměstnaná osoba za dané období, přičemž toto období může být specifikováno dle libosti. Může jím být rok, měsíc, týden, jedna hodina. V této studii vycházíme z produktivity práce, která dává do souvislosti hrubou přidanou hodnotu a počet odpracovaných hodin zaměstnaných osob.

• **Jedna hodina práce v zemědělství, lesnictví a rybnářství znamenala nižší vytvořenou hodnotu v nominálním vyjádření než v úhrnu za celou ekonomiku po celé období 1995-2013, ...**

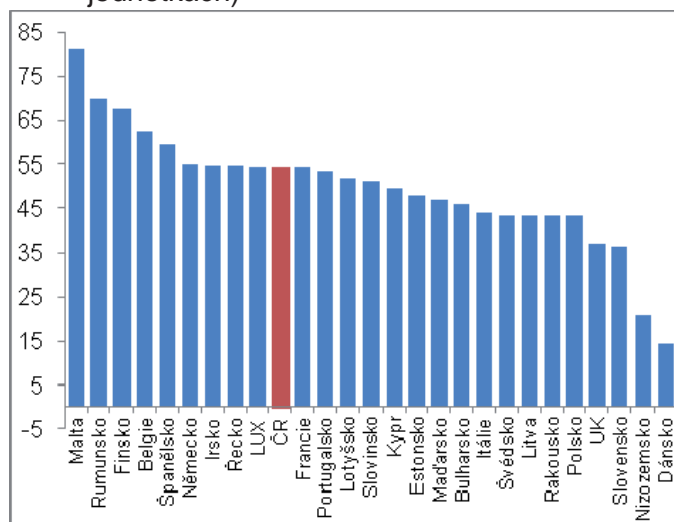
V roce 2013 znamenala jedna odpracovaná hodina v tuzemské ekonomice vytvořenou hodnotu v nominální výši 408,9 korun. To bylo výrazně více než v odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství, kde se za jednu hodinu vytvořila hodnota v nominální výši 297,5 korun. Produktivita práce v zemědělství, lesnictví a rybnářství – v odvětví, které je vysoce náročné na práci – nezaostávala za produktivitou práce na úrovni celé ekonomiky ale jen v tomto roce, nýbrž po celé období 1995-2013.

Výkon oceněný penězi, který byly zaměstnané osoby pracující v zemědělství, lesnictví a rybnářství schopny vytvořit za jednu odpracovanou hodinu, patřil po dlouhou dobu k těm nejnižším ze všech odvětví v tuzemské ekonomice. V letech 1998 a 2004 byly méně produktivním odvětvím jen činnosti domácností jako zaměstnavatelů a producentů pro vlastní potřebu, v letech 2009 a 2010 se za jednu hodinu práce méně vyprodukovalo jen v odvětví ubytování, stravování a pohostinství. Až do roku 2011 se zemědělství, lesnictví a rybnářství nejlépe umístilo, co se týče produktivity práce v nominálním vyjádření, na šestém nejhorším místě. To se ale změnilo v posledních dvou letech, 2012 a 2013, kdy pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybnářství dokázali za jednu hodinu práce vytvořit více než v osmi jiných odvětvích. Jejich umístění bylo v těchto dvou letech zdaleka nejlepší za celé sledované období.

• **... osoby zaměstnané v odvětví kapitálově náročné těžby a dobývání ...**

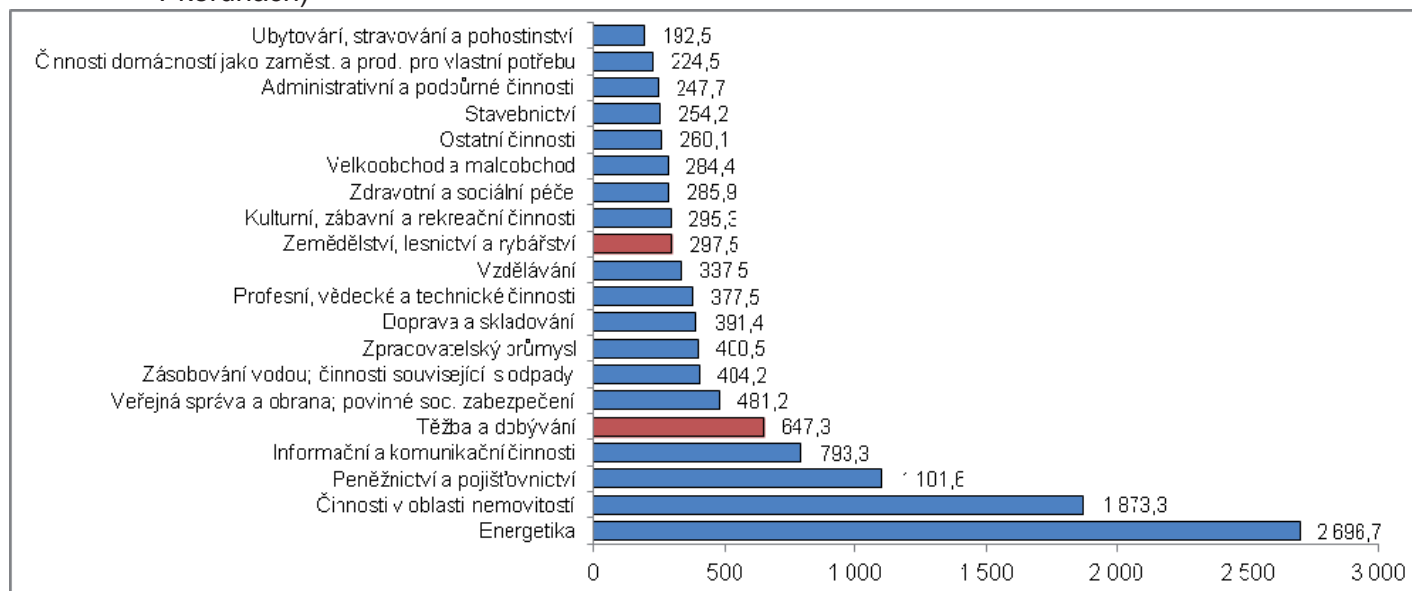
Produktivita práce osob zaměstnaných v odvětví těžby a dobývání byla v celém období 1995-2013 vyšší než v úhrnu za celou ekonomiku. Zatímco v samotném roce 2013 jedna odpracovaná hodina v úhrnu za celou ekonomiku znamenala vytvořenou hodnotu v nominální výši 408,9 korun, v těžbě a dobývání dokázali pracovníci za stejný čas vytvořit výkon oceněný 647,3 korunami. Těžba a dobývání se tak řadila – společně s energetikou; činnostmi

Graf **Hodnota vstupů potřebná na jedno sto č. 16 jednotek produkce v těžbě a dobývání v zemích EU v roce 2012 (nominálně, v jednotkách)**

Zdroj: Eurostat, vlastní propočty

Graf č. 17 Produktivita práce v odvětvích v roce 2013 (HPH/počet odpracovaných hodin, nominálně, v korunách)

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

v oblasti nemovitostí; peněžnictvím a pojišťovnictvím; informačními a komunikačními činnostmi – mezi pět nejproduktivnějších odvětví v ekonomice.

... v těchto letech naopak za jednu hodinu práce vytvářely vždy větší hodnotu, než odpovídalo úhrnu za celou ekonomiku

Fakt, že produktivita práce v odvětví těžby a dobývání byla vyšší než v úhrnu za celou ekonomiku po celé období 1995-2013, byl dán charakterem tohoto odvětví. Podniky činné v těžbě a dobývání musely vynakládat značné prostředky na nákupy fixního kapitálu, například strojního vybavení, k jeho obsluze ale potřebovaly jen málo pracujících. Nároky těžby a dobývání na práci tedy byly relativně nízké. To byla společná vlastnost všech pěti nejproduktivnějších odvětví.

Růst konkurenceschopnosti primárního sektoru mezi rokem 1995 a 2013, z hlediska reálného navýšení produktivity práce, byl slabší než v úhrnu za celou ekonomiku

V reálném vyjádření, které je na rozdíl od nominálního nezkrácených cenovými změnami, se produktivita práce mezi rokem 1995 a 2013 v odvětví zemědělství, lesnictví a rybářství zvýšila o 31,6 %, v těžbě a dobývání narostla o 12,6 %. Produktivita práce v úhrnu za celou ekonomiku se za stejné období zvýšila výrazně více, konkrétně o 59,3 %. Posilování konkurenceschopnosti primárního sektoru v porovnání s celou ekonomikou ztlačovalo.

V letech 2009-2013, období zasaženém stagnací produktivity práce na úrovni celé ekonomiky, patřily oba segmenty primárního sektoru k těm odvětvím, ve kterých produktivita práce v reálném vyjádření klesala

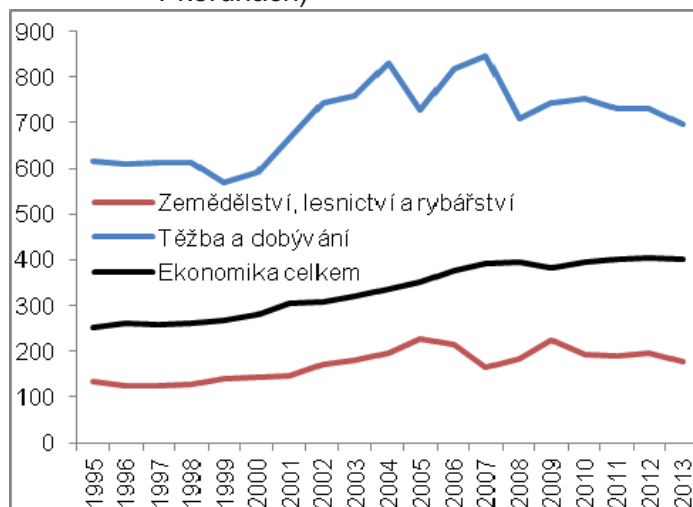
Jestliže produktivita práce na úrovni celé ekonomiky v letech 1996-2008 rostla v reálném vyjádření v průměru o 3,5 % za rok, v letech 2009-2013 pouze o 0,3 % ročně. Z dynamického růstu přešla do faktické stagnace. Produktivita práce v odvětví zemědělství, lesnictví a rybářství v těchto pěti letech následujících tuzemské konjunktury v průměru o 0,5 % klesala, stejně platilo i pro těžbu a dobývání, kde se zhoršovala v průměru o 0,4 % za rok. Oba segmenty primárního sektoru se tak řadily mezi třináct tuzemských odvětví z hlavních dvaceti, která v letech 2009-2013 evidovala pokles produktivity práce a tedy zhoršování své konkurenceschopnosti.

2.3. Náklady práce⁹

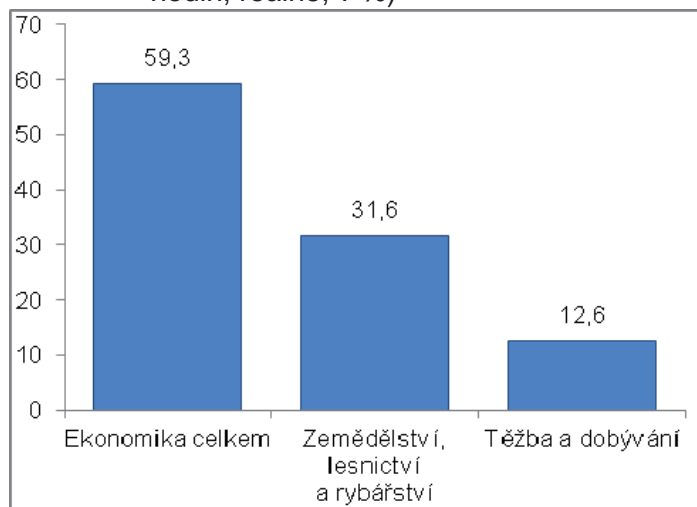
Náklady práce zohledňují veškeré prostředky, které musí zaměstnavatel vynaložit na zajištění jedné hodiny práce zaměstnance, ...

Náklady práce, vyjádřené ve formě nákladů jedné hodiny práce zaměstnance, jsou dalším důležitým faktorem, jenž ovlivňuje konkurenceschopnost podniku, odvětví nebo ekonomiky. S jejich nárůstem se zaměstnavatelé rozhodují, zda je ponese samy, čímž

Graf č. 18 Produktivita práce (HPH/počet odpracovaných hodin, ceny roku 2010, v korunách)

Graf č. 19 Nárůst produktivity práce mezi rokem 1995 a 2013 (HPH/počet odpracovaných hodin, reálně, v %)

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

si ovšem sníží zisky, nebo je promítnou do cen svých produktů, což může na druhou stranu vést k poklesu jejich konkurenceschopnosti na trhu. Ať se již rozhodnou pro jakoukoli variantu, nic to nemění na tom, že nárůst nákladů práce dopadá na zaměstnavatele negativně.

• **... jednou z možností jejich výpočtu je poměr náhrad zaměstnancům k počtu odpracovaných hodin zaměstnanců**

V této analýze měříme náklady na jednu hodinu práce zaměstnance s využitím národních účtů, jenž nabízí data o tzv. náhradách zaměstnancům¹⁰ – které lze ztotožnit s celkovými náklady souvisejícími se zaměstnanci –, i o počtu odpracovaných hodin ze strany zaměstnanců. Vydělením těchto dvou ukazatelů získáme přehled o tom, jakou částku v daném roce zaměstnavatel v průměru vydával za jednu hodinu práce, kterou pro něho zaměstnanec vykonal.

• **Nízké náklady práce v zemědělství, lesnictví a rybnářství a vysoké náklady práce v těžbě a dobývání byly odrazem diferencovaných mezd plynoucích z odlišné úrovně produktivity práce**

V roce 2013 stála zaměstnavatele činného v odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství jedna hodina práce zaměstnance 167,7 koruny, po odvětví ubytování, stravování a pohostinství a odvětví administrativních a podpůrných činností nejméně ze všech odvětví české ekonomiky (více graf číslo 20). Nízké náklady práce v odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství měly základ v relativně nízkých mzdách, které byly odrazem podprůměrné produktivity práce. Vzhledem k tomu, že produktivita práce v odvětví těžby a dobývání byla v porovnání se zemědělstvím, lesnictvím a rybnářstvím výrazně vyšší, pobíraly i zaměstnanci vyšší mzdy, což se pochopitelně projevilo i v nákladech práce zaměstnavatelů. Náklady práce v odvětví těžby a dobývání dosahovaly v roce 2013 dvojnásobných 347,5 koruny. Dražší byli zaměstnanci v tomto roce jen ve třech odvětvích – v peněžnictví a pojišťovnictví; v energetice; v informačních a komunikačních činnostech.

• **Náklady práce vzrostly mezi rokem 1995 a 2013 ve všech odvětvích ekonomiky na více než dvojnásobek, v některých odvětvích na více než trojnásobek**

Náklady práce vzrostly v každém odvětví tuzemské ekonomiky mezi rokem 1995 a 2013 na více než dvojnásobek, v některých odvětvích dokonce na více než trojnásobek. Pokud vezmeme v potaz, že za stejné období celková cenová hladina v ekonomice (měřená implicitním deflátorem HDP) narostla ale jen o 72,4 %, měl

tento diferencovaný vývoj na podniky spíše nepříznivý dopad. Indikuje, že se ceny finálních výrobků zvyšovaly méně, než o kolik podnikům narůstaly náklady spojené se zaměstnanci, což samo o sobě působilo ve směru snižování zisků napříč celou ekonomikou. Podstatné je ale to, že tento vývoj doprovázel nárůst produktivity práce, který sám o sobě firmám zisky naopak zvyšoval.

• **Náklady práce rostly v letech 1996-2005 v primárním sektoru pomaleji než v sekundárním a terciárním sektoru, ...**

Nárůst nákladů práce byl mezi jednotlivými sektory odlišný. Zatímco v roce 1995 stála jedna hodina práce zaměstnance v primárním, sekundárním a terciárním sektoru 79,2 korun, 77,4 korun a 77,7 korun, tedy v podstatě stejně, v roce 2013 to bylo 204,2 korun, 219,4 korun a 229,2 korun. Plyne z toho, že primární sektor byl z hlediska nárůstu nákladů práce poznamenán nejméně. Vliv na to mělo období 1996-2005, kdy se náklady práce v primárním sektoru zvyšovaly v průměru jen o 7,1 % za rok, zatímco v sekundárním a terciárním o vyšších 8,4 % a 9,2 %.

• **... pro období 2006-2013 ale platil trend opačný**

Nastolený trend se ale v letech 2006-2013 – zahrnující jak vrchol konjunktury, tak hlubokou recesi z roku 2009 či dlouhou recesi z let 2012 a 2013 – obrátil. Náklady práce v primárním sektoru rostly v průměru o 3,4 % za rok, v sekundárním a terciárním sektoru se zvyšovaly v průměru jen o 3,0 % a 2,6 % ročně.

• **V roce 2013 se náklady práce ve všech třech sektorech ekonomiky zmenšily, nejvíce v primárním sektoru**

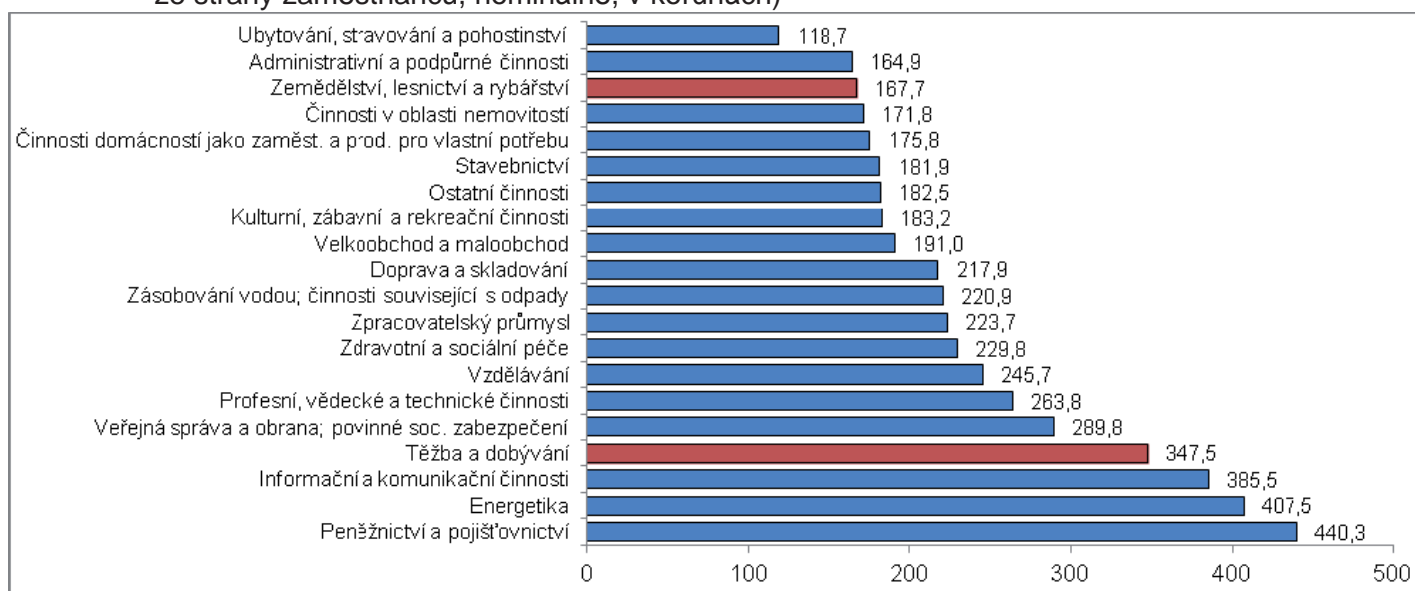
Rok 2013 byl z pohledu vývoje nákladů práce výjimečný, snížily se ve všech třech sektorech najednou. To se za celé období 1996-2012 nestalo ani jednou. V sekundárním a terciárním sektoru se náklady práce zmenšily shodně o 0,2 %, v primárním sektoru dokonce o 1,7 %.

2.4. Investiční aktivita¹¹

• **Podíl investic primárního sektoru na celkových investicích v ekonomice byl v letech 2012 a 2013 nejvyšší od roku 1996**

Proporce investic primárního sektoru v celkových investicích v ekonomice, tj. podíl tvorby hrubého fixního kapitálu primárního sektoru na celkové tvorbě hrubého fixního kapitálu v ekonomice, byl poměrně vysoký v období 1993-1996, tedy na vrcholu transformace české ekonomiky. Primární sektor se na celkových investicích v těchto letech podílel v průměru 6,5 %. V období

Graf č. 20 **Náklady práce v odvětvích v roce 2013 (náhrady zaměstnancům/počet odpracovaných hodin ze strany zaměstnanců, nominálně, v korunách)**

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

⁹ Vychází z nominálních údajů. V metodice ESA 2010.

¹⁰ Mzdy a platy, sociální příspěvky zaměstnavatelů.

1997-2011 ale jejich význam, i v důsledku přílivu přímých zahraničních investic, které směřovaly zejména do zpracovatelského průmyslu a vedly k modernizacím výrobních závodů, značně oslabil. Investice primárního sektoru se na celkových investicích v ekonomice v tomto období podílely v průměru jen 3,9 %. Významnější změnu přinesly až roky 2012 a 2013, kdy proporce investic primárního sektoru – vlivem oslabené investiční aktivity v terciárním sektoru, již ale kontrastoval nárůst investic primárního sektoru – narostla na 5,6 % a 5,4 %. V samotném roce 2012 byl podíl investic primárního sektoru na celkové hodnotě investic v ekonomice historicky pátý nejvyšší, v roce 2013 šestý nejvyšší.

- **V primárním sektoru se v roce 2013 proinvestovala částka o třetinu vyšší než v roce 2008. To bylo ve značném kontrastu s vývojem v sekundárním a terciárním sektoru, kde se naopak investovalo výrazně méně**

V roce 2013 se v tuzemské ekonomice proinvestovalo 1 019,1 mld. korun, o 146,3 mld. korun méně než v doposud nejsilnějším roce 2008. Investiční aktivita byla nižší ve většině českých odvětví. Mezi světlé výjimky patřila jen energetika (+27,6 %), vzdělávání (+20,4 %), ostatní činnosti (+16,2 %), odvětví informačních a komunikačních činností (+3,3 %), ale také obě odvětví primárního sektoru. V zemědělství, lesnictví a rybnářství se proinvestovalo o 51,8 % více, v těžbě a dobývání o 3,5 %. Zatímco tvorba hrubého fixního kapitálu celého primárního sektoru byla v roce 2013 v porovnání s vrcholem konjunktury o 34,0 % vyšší, v sekundárním sektoru došlo ke snížení investic o 8,3 %, v terciárním sektoru dokonce o 17,3 %.

- **Kumulativní součet investic zemědělství, lesnictví a rybnářství za roky 2012 a 2013 byl o 29,8 mld. korun vyšší než v letech 2010 a 2011. Zvýšila se zejména výstavba budov a staveb a nákupy strojů a zařízení**

V primárním sektoru se v kumulaci za roky 2012 a 2013 proinvestovalo celkem 114,4 mld. korun, o rovných 30 mld. korun více než v letech 2010 a 2011. Zatímco v odvětví těžby a dobývání investice narostly, zřejmě v důsledku nepřilíš pozitivního očekávání dalšího vývoje cen uhlí na trhu, jen o 0,2 mld. korun, v zemědělství, lesnictví a rybnářství se navýšily o 29,8 mld. korun. Přírůstek investičních výdajů odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství směřoval především do výstavby budov a staveb¹² (+20,3 mld. korun), výrazně se zvýšily i investice do strojů a zařízení (+11,0 mld. korun). Do samotných dopravních prostředků se

v kumulaci za roky 2012 a 2013 investovala částka o 9,6 mld. korun vyšší než v letech 2010 a 2011. O tom, že se podnikající v odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství snažili významně rozšiřovat a modernizovat své kapacity svědčil i fakt, že nominální přírůstek investic do budov a staveb a strojů a zařízení byl v kumulaci za roky 2012 a 2013 historicky nejvyšší.

- **Primární sektor vlastnil k poslednímu prosinci 2013 fixní aktiva v hodnotě téměř půl bilionu korun, z toho více než polovina připadala na budovy a stavby**

Naakumulovaná hodnota fixního kapitálu primárního sektoru, jak je patrné ze stavu čistého fixního kapitálu, dosahovala k poslednímu prosinci 2013 necelého půl bilionu korun (477,4 mld. korun). Jednalo se o 2,7 % celkové hodnoty fixních aktiv v ekonomice. Jak je patrné z grafu číslo 21 a 22, největší hodnota spočívala v budovách a stavbách. Jejich význam byl pro primární sektor dokonce větší než pro ekonomiku jako celek – budovy a stavby tvořily k poslednímu prosinci 2013 62,2 % hodnoty naakumulovaných fixních aktiv primárního sektoru, v případě celé ekonomiky se budovy a stavby na fixních aktivech podílely 53,5 %.

- **Míra investic zemědělství, lesnictví a rybnářství je vyšší než v úhrnu za celou ekonomiku již od roku 2007, míra investic těžby a dobývání až od roku 2009**

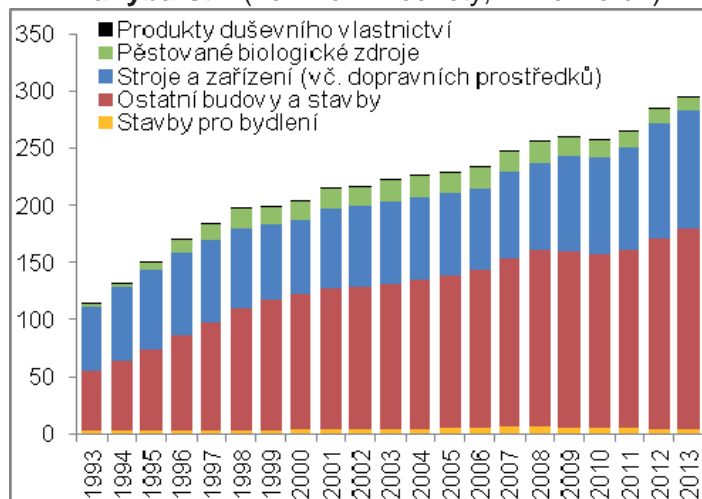
Tendence zemědělství, lesnictví a rybnářství pořizovat investiční statky, jak plyne z míry investic (poměr tvorby hrubého fixního kapitálu a hrubé přidané hodnoty), je v porovnání s úhrnem za celou ekonomiku nadprůměrná. Nebyl to ojedinělý úkaz jen roku 2013, platilo to již sedmým rokem. Míra investic zemědělství, lesnictví a rybnářství byla vyšší než v úhrnu za celou ekonomiku tedy i v silných letech 2007 a 2008, které byly charakteristické značnou investiční aktivitou napříč celou ekonomikou. To ale neplatilo pro těžbu a dobývání, jejíž míra investic byla vyšší než v úhrnu za celou ekonomiku až od roku 2009 dále, tedy teprve v období, kdy se investice v domácí ekonomice jako celku značně propadly.

2.4.1. Investiční aktivita – mezinárodní srovnání¹³

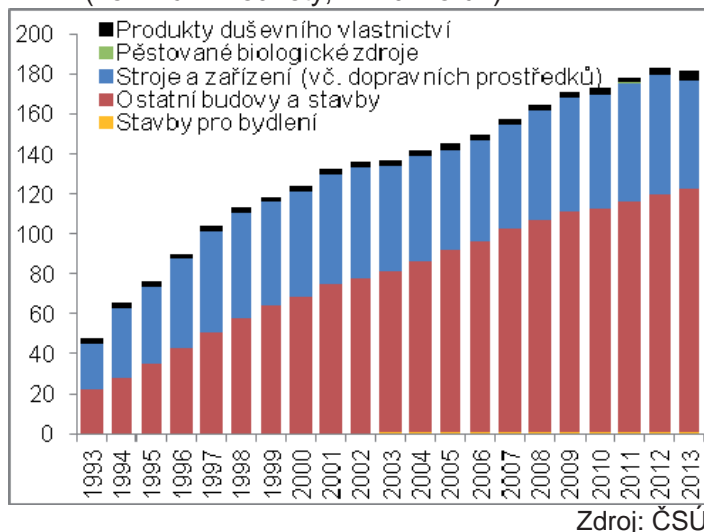
- **České zemědělství, lesnictví a rybnářství vydalo v roce 2012 na investice třetí nejvyšší díl svého výkonu mezi zeměmi Evropské unie**

Pozice tuzemského zemědělství, lesnictví a rybnářství z hlediska míry investic se v kontextu členských zemí Evropské unie, jak plyne z dostupných údajů, výrazně zlepšovala. Zatímco v roce hluboké

Graf č. 21 Stav čistého fixního kapitálu k poslednímu prosinci daného roku v zemědělství, lesnictví a rybnářství (nominální hodnoty, v mld. korun)

Graf č. 22 Stav čistého fixního kapitálu k poslednímu prosinci daného roku v těžbě a dobývání (nominální hodnoty, v mld. korun)

¹¹ Vychází z nominálních údajů. V metodice ESA 2010.

¹⁰ Tzv. ostatní budovy a stavby. Nezahrnují se do nich domy a byty, které spadají do staveb pro bydlení.

recese 2009 byla míra investic českého zemědělství, lesnictví a rybnářství až osmnáctá nejvyšší, v roce 2010 a 2011 už sedmá respektive devátá nejvyšší. Výrazný nárůst investic v roce 2012 vedl k dalšímu zlepšení a posunu na třetí místo. Vyšší míra investic v porovnání s Českou republikou (55,6 %) v tomto roce byla patrná jen v Lucembursku (167,5 %), ve kterém se v zemědělství, lesnictví a rybnářství proinvestovalo výrazně více, než odpovídalo samotnému výkonu odvětví, a v Rakousku (56,0 %).

Domácí „zemědělci, lesníci a rybáři“, jak je zřejmé z ukazatele míry investic v posledních letech, a to zejména v roce 2012, vynakládali v evropském kontextu významné částky na další rozvoj. Tento přístup by se mohl projevit nejen v nárůstu jejich konkurenceschopnosti vůči producentům z dalších unijních zemí, ale především v lepším postavení na domácím trhu.

3. Trh práce

Dlouhodobý vývoj na trhu práce, s důrazem na primární sektor jako celek respektive na jeho odvětví, je rozebírán z hlediska počtu zaměstnaných osob. Jsou diskutovány pracovní poměry, tj. zda zaměstnané osoby pracují jako zaměstnanci nebo jako tzv. sebezaměstnaní. Zaměřujeme se i na změny v průměrných mzdách zaměstnanců, srovnáváme jejich úroveň s dalšími odvětvími v ekonomice.

3.1. Zaměstnanost¹⁴

- **Celkový počet osob pracujících v odvětví zemědělství, lesnictví a rybnářství a v odvětví těžby a dobývání se mezi rokem 1993 a 2013 zmenšil skoro na polovinu, ...**

V roce 1993 v českém primárním sektoru pracovalo 374,6 tisíce osob. Jednalo se o rekordní počet zaměstnaných, který se v letech následujících rychle zmenšoval. Do roku 2013 počet pracujících v primárním sektoru klesl – vlivem oslabování počtu zaměstnanců, jen mírně kompenzovaného nárůstem počtu sebezaměstnaných – o 175,1 tisíce osob. Zemědělství, lesnictví a rybnářství opustilo 114,7 tisíce pracujících, těžbu a dobývání 60,3 tisíce osob. Zaměstnanost v primárním sektoru klesla skoro na polovinu.

- **...důvodem byla klesající poptávka po práci, ale i vidina vyšších výdělků v jiných odvětvích ekonomiky**

Pracující z primárního sektoru postupně odcházeli do sekundárního sektoru zaměřeného na více kvalifikovanou práci, zejména ale pak

do dynamicky se rozvíjejícího terciárního sektoru. Jednalo se jak o dobrovolné odchody, které „měla na svědomí“ oslabující poptávka po práci daná klesající výkonností primárního sektoru, tak o dobrovolné odchody, které byly iniciovány vidinou vyšších výdělků v jiných odvětvích ekonomiky. Svoji roli zřejmě sehrála i rostoucí vzdělanost obyvatelstva, které se mohlo více uplatňovat ve znalostně náročnějších segmentech ekonomiky.

- **Primární sektor se zmenšil jak z hlediska podílu na celkovém výkonu, tak z hlediska podílu na celkové zaměstnanosti**

Primární sektor se nezmenšil jen z hlediska podílu na celkové hrubé přidané hodnotě, jak je popisováno v první kapitole, ale i z hlediska podílu na celkové zaměstnanosti.

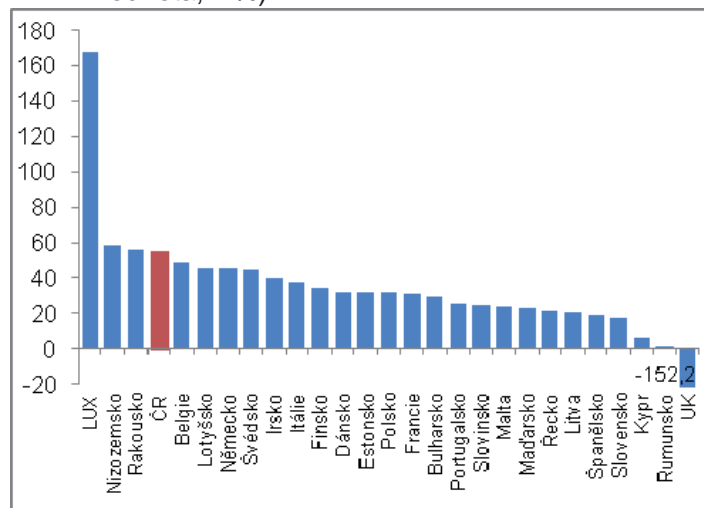
- **Primární sektor zaměstnával v roce 1993 7,5 % všech pracujících, o dvacet let později v něm uplatnění nacházelo jen 3,9 % pracujících**

V roce 1993 primární sektor zaměstnával 7,5 % všech pracujících, v roce 2013 ale už jen 3,9 %. Ztrátu 3,6 pb. plně absorboval terciární sektor. Ten k tomu navíc „ukrojil“ i z proporce sekundárního sektoru, který se v roce 1993 na celkové zaměstnanosti podílel 38,3 %, v roce 2013 již ale jen 36,1 %. Zmenšování primárního sektoru z hlediska podílu na celkové zaměstnanosti kopírovalo zmenšování primárního sektoru z hlediska podílu na celkové hrubé přidané hodnotě. To ale neplatilo o sekundárním sektoru, jehož podíl na celkové zaměstnanosti klesl i přes poměrně stabilní podíl na hrubé přidané hodnotě. Důvodem byla nadprůměrně se zvyšující produktivita práce. K dosahování výkonů byli pracovníci v sekundárním sektoru méně potřební.

- **Zatímco počet zaměstnaných osob v primárním sektoru klesal dlouhodobě, v sekundárním sektoru hlavně na sklonku devadesátých let a přelomu tisíciletí a v letech 2009 a 2010**

Ke snižování počtu zaměstnaných osob v primárním sektoru docházelo dlouhodobě. Jedinými roky, kdy se počet pracujících v primárním sektoru meziročně zvýšil, byly roky 2004, 2011 a 2012. To se značně lišilo od vývoje v sekundárním sektoru, kde byl pokles koncentrován do dvou období. První periodou byl konec devadesátých let a přelom tisíciletí, kdy v české ekonomice významně investovaly zahraniční společnosti. Provedené investice, z velké části směřované do nových technologií, zvýšily produktivitu práce, na druhou stranu ale velkou část pracujících „přeměnily v nadbytečné“. Druhým obdobím, ve kterém počty zaměstnaných

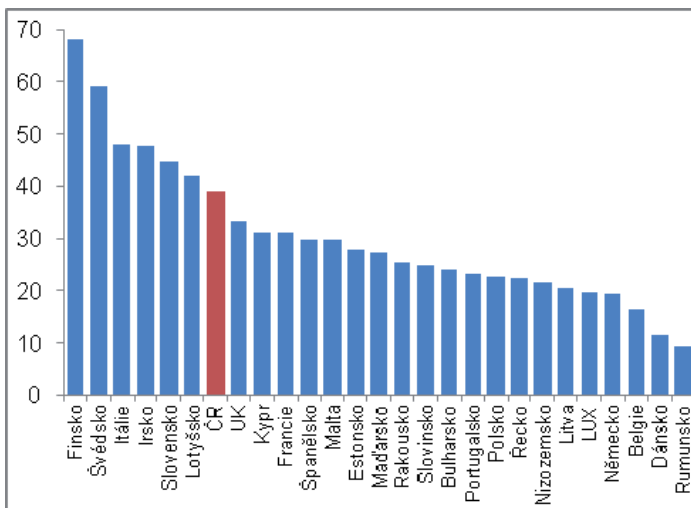
Graf 23 **Míra investic zemědělství, lesnictví a rybnářství v zemích EU v roce 2012** (nominální hodnoty, tvorba hrubého fixního kapitálu/hrubá přidaná hodnota, v %)

pozn. pro rok 2012 nedostupné údaje za Nizozemsko, Bulharsko, Portugalsko, Slovinsko, Řecko, Španělsko, Rumunsko a UK – byly nahrazeny údaji za rok 2011. Nedostupné údaje za Chorvatsko. V metodice ESA 95.

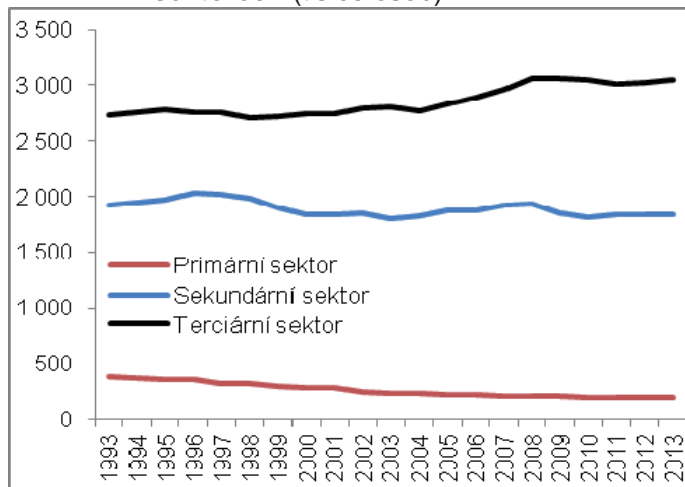
¹³ Vychází z nominálních údajů. V metodice ESA 95.

Graf 24 **Míra investic těžby a dobývání v zemích EU v roce 2012** (nominální hodnoty, tvorba hrubého fixního kapitálu/hrubá přidaná hodnota, v %)

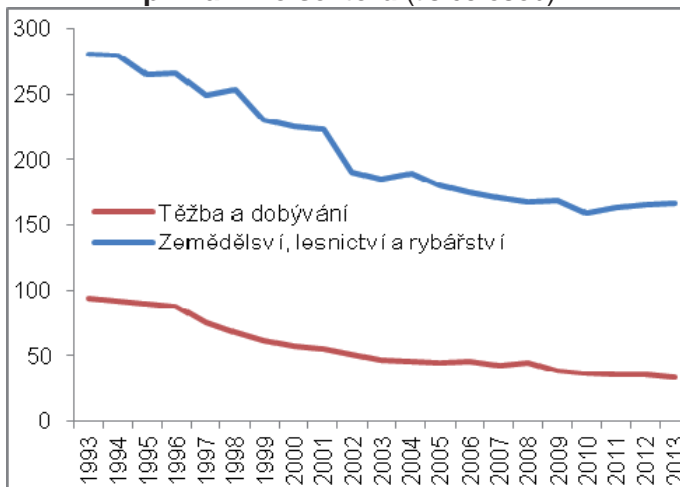

Zdroj: Eurostat, vlastní propočty

Graf č. 25 Počty zaměstnaných osob v jednotlivých sektorech (tisíce osob)

Graf č. 26 Počty zaměstnaných osob v odvětvích primárního sektoru (tisíce osob)

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

v sekundárním sektoru propadly, byly roky 2009 a 2010. Jednalo se o období silně poznamenané poklesem zahraniční poptávky, který vedl k útlumu výroby a následnému omezení počtu pracujících.

• **Podíl sebezaměstnaných na všech zaměstnaných osobách v tuzemsku narostl, ...**

Podíl sebezaměstnaných na všech zaměstnaných osobách v tuzemské ekonomice narůstal. Důvodem byla snaha řady zaměstnanců osamostatnit se, tzv. malá privatizace (prodej malých prodejen a provozoven soukromým vlastníkům), nedostatek klasických zaměstnaneckých poměrů. K posilování podílu sebezaměstnaných na všech zaměstnaných ale přispíval i nárůst významu šedé ekonomiky, konkrétně tzv. švarc systém, kdy dané osoby sice pracují dle pokynů zaměstnavatele, tedy jako zaměstnanci, ale pracují na živnostenský list a jsou tedy evidovány jako sebezaměstnané.

• **... tento trend se velmi silně projevil v zemědělství, lesnictví a rybnářství, ...**

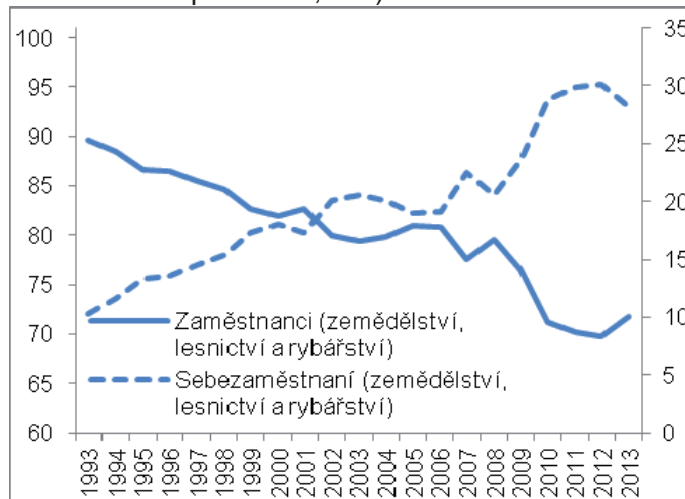
Jestliže v roce 1993 tvořily sebezaměstnané osoby 9,6 % všech pracujících, v roce 2013 v Česku pracovalo tzv. „samo na sebe“ 15,8 % pracujících. Je zřejmé, že tento dlouhodobý trend se jednotlivých odvětví, v důsledku jejich rozdílné struktury, dotkl naprosto odlišně. To se týká i dvou odvětví primárního sektoru.

V zemědělství, lesnictví a rybnářství, vlivem dynamicky se rozvíjejícího malého zemědělství a postupného ubývání počtu zaměstnanců, narostl podíl sebezaměstnaných na všech pracujících z 10,3 % v roce 1993 na 28,2 % v roce 2013. S výjimkou stavebnictví narostl nejvíce ze všech odvětví. V samotném zemědělství se počet sebezaměstnaných zvýšil o 14,1 tis. osob (na 37,3 tis. osob), v lesnictví o 3,5 tis. osob (na 9,3 tis. osob). Ve významově téměř zanedbatelném rybnářství počet sebezaměstnaných narostl taktéž, ale jen z několika málo desítek jedinců na necelé tři stovky osob.

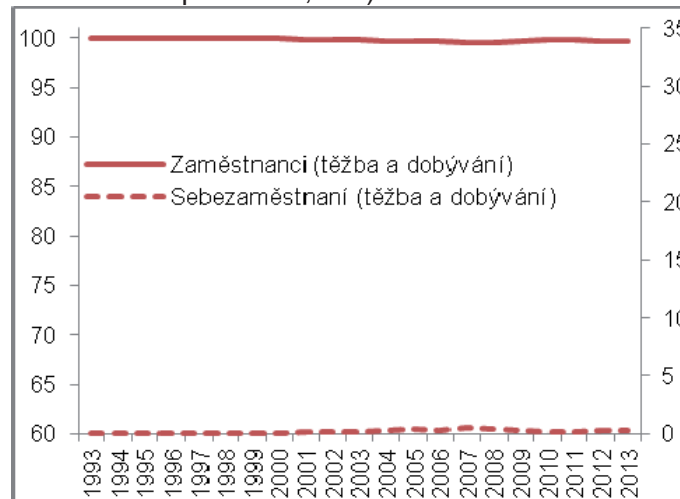
• **... odvětví těžby a dobývání se ale v podstatě vyhnul**

Proporce sebezaměstnaných v těžbě a dobývání, v odvětví, které je malým živnostníkům téměř uzavřeno, narostla z nuly na pouhé 0,2 %. O tento malý, až téměř mizivý nárůst proporce sebezaměstnaných, se zasloužila výlučně ostatní těžba a dobývání. V roce 2013 v tomto segmentu, zaměřeném především na těžbu stavebních materiálů (například kámen, jí, písek), pracovalo i přes posílení počtu sebezaměstnaných ale stále jen několik desítek takto evidovaných osob.

Graf č. 27 Podíl zaměstnanců a sebezaměstnaných na celkovém počtu zaměstnaných osob (zaměstnanci na levé ose, sebezaměstnaní na pravé ose, v %)

Graf č. 28 Podíl zaměstnanců a sebezaměstnaných na celkovém počtu zaměstnaných osob (zaměstnanci na levé ose, sebezaměstnaní na pravé ose, v %)

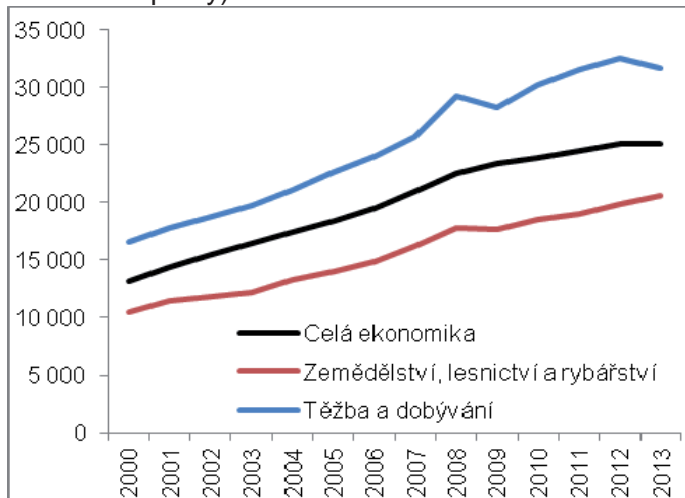

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

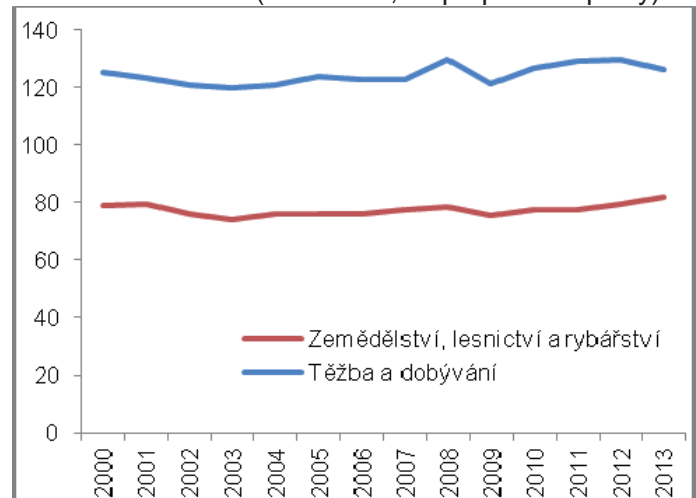
¹⁴ Vychází z údajů národních účtů. V metodice ESA 2010.

¹⁵ Živnostníci, pomáhající rodinní příslušníci. V metodice ESA 2010 již nejsou mezi sebezaměstnané zahrnováni pracující vlastníci firem, nově patří mezi zaměstnanci.

Graf č. 29 Vývoj průměrné mzdy (nominálně, v korunách za měsíc, na přepočtené počty)

Graf č. 30 Průměrné mzdy v odvětvích primárního sektoru v % průměrné mzdy v celé ekonomice (nominálně, na přepočtené počty)

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

3.2. Průměrná mzda¹⁶

- **Mzdy v zemědělství, lesnictví a rybnářství jsou dlouhodobě nižší než v úhrnu za celou ekonomiku, v těžbě a dobývání naopak výrazně vyšší**

Průměrné mzdy v jednotlivých odvětvích jsou odrazem toho, jak produktivní zaměstnanci při své pracovní činnosti jsou, tedy, jakou hodnotu dokážou s využitím svěřených prostředků (strojí, zařízení, know-how atd.) za daný čas vytvořit. Již bylo zmíněno, že produktivita práce v primárním sektoru je vysoce diferencovaná – v zemědělství, lesnictví a rybnářství je v porovnání s úhrnem za celou ekonomiku dlouhodobě podprůměrná, naproti tomu v těžbě a dobývání setrvale nadprůměrná. Tomu odpovídají i průměrné mzdy zaměstnanců pracujících v těchto odvětvích. Z údajů za roky 2000-2013 vyplývá, že zatímco v zemědělství, lesnictví a rybnářství pobírali zaměstnanci za svoji odvedenou práci v každém roce méně než v úhrnu za celou ekonomiku, v těžbě a dobývání vždy více. Mzda v zemědělství, lesnictví a rybnářství byla v průměru za celé toto období o 22,5 % nižší než v úhrnu za celou ekonomiku, v těžbě a dobývání naopak o 24,4 % vyšší.

- **Méně než v zemědělství, lesnictví a rybnářství pobírali zaměstnanci v roce 2013 jen ve čtyřech jiných odvětvích, ...**

Zemědělství, lesnictví a rybnářství patří k nejhůře placeným odvětvím v ekonomice. V roce 2013 dosahovala průměrná mzda v tomto

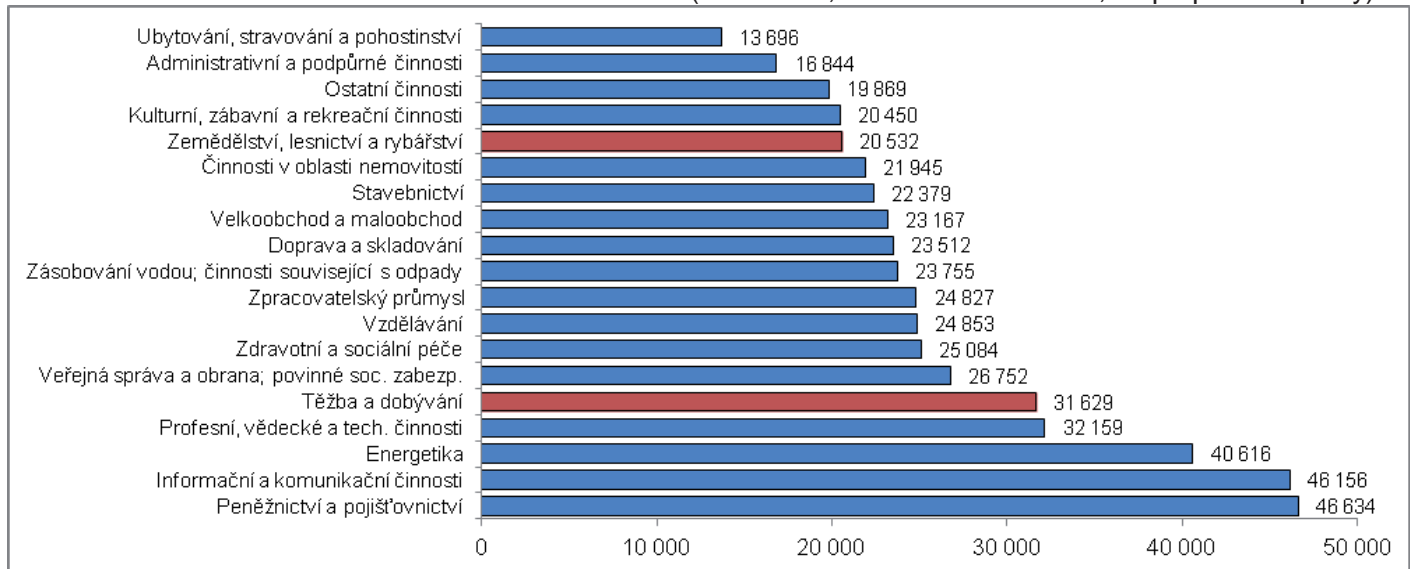
odvětví 20 532 korun, méně pobírali jen zaměstnanci ve čtyřech dalších odvětvích. Jednalo se o kulturní, zábavní a rekreační činnosti (20 450 korun), ostatní činnosti (19 869 korun), administrativní a podpůrné činnosti (16 844 korun), ubytování, stravování a pohostinství (13 696 korun).

Přesto se postavení zaměstnanců v zemědělství, lesnictví a rybnářství vůči zaměstnancům z ostatních odvětví, co se týče jejich průměrné mzdy, výrazně zlepšilo. V roce předchozím, tj. v roce 2012, totiž menší mzdu pobírali jen zaměstnanci ve třech odvětvích, v roce 2009 ve dvou. Ještě v roce 2003 méně brali přitom jen zaměstnanci jednoho jediného odvětví, ubytování, stravování a pohostinství.

- **... v těžbě a dobývání byla průměrná mzda naopak pátá nejvyšší**

Zaměstnanci pracující v těžbě a dobývání inkasují dlouhodobě jedny z nejvyšších mezd v celé ekonomice. Od roku 2004 je těžba a dobývání páté nejlépe placené odvětví, nic na tom nezměnily ani dva roky recese 2012 a 2013. Průměrná mzda v těžbě a dobývání dosahovala v roce 2013 celých 31 629 korun, více pobírali zaměstnanci již jen v profesních, vědeckých a technických činnostech (32 159 korun), v energetice (40 616 korun), v informačních a komunikačních činnostech (46 156 korun) a v peněžnictví a pojišťovnictví (46 634 korun). Přitom z těchto pěti nejlépe placených odvětví jsou právě v odvětví těžby a dobývání

Graf č. 31 Průměrná mzda v odvětvích v roce 2013 (nominálně, v korunách za měsíc, na přepočtené počty)

Zdroj: ČSÚ

¹⁶ Vychází z údajů o průměrné mzdě na přepočtené počty v nominálním vyjádření. Jedná se o hrubou měsíční mzdu.

mzdy rozloženy mezi jednotlivé zaměstnance nejrovnoměrněji. Zatímco variační koeficient mezd, který rovnost respektive nerovnost poměruje, dosahoval v případě v těžbě a dobývání v roce 2013 hodnoty 0,56, v každém z uvedených čtyř odvětví převyšoval hodnotu 0,80.

- **Nadprůměrný růst mezd v těžbě a dobývání, patrný v letech konjunktury 2005-2008, ...**

V letech konjunktury, 2005-2008, narůstala průměrná mzda v české ekonomice v průměru o 6,6 % za rok. V obou odvětvích primárního sektoru ale odměna zaměstnancům narůstala intenzivněji – v zemědělství, lesnictví a rybnářství v průměru o 7,6 % ročně, v těžbě a dobývání dokonce o 8,5 % za rok. Přírůstek průměrné mzdy v zemědělství, lesnictví a rybnářství v roce 2007 (+9,1 %) byl dokonce nejvyšší ze všech odvětví, stejné platilo pro těžbu a dobývání v roce 2008 (+13,8 %).

- **... v letech následujících již nepokračoval. V zemědělství, lesnictví a rybnářství se průměrná mzda zvyšovala více než v úhrnu za celou ekonomiku i nadále**

Ve všech odvětvích tuzemské ekonomiky bez výjimky přinesly dopady krize v roce 2009, pouze mírný nárůst výkonu v letech následujících zakončený doposud nejdelší recesí v historii ČR, výrazné zpomalení valorizace mezd. V těžbě a dobývání odměna zaměstnancům narůstala v letech 2009-2013 – vlivem poklesu mezd v roce 2009 a 2013 – v průměru jen o 1,6 % za rok, méně než v úhrnu za celou ekonomiku (+2,1 %). Naproti tomu průměrná mzda v zemědělství, lesnictví a rybnářství posilovala v průměru o 2,9 % ročně, což byl nejen intenzivnější mzdový nárůst v porovnání s úhrnem za celou ekonomiku, ale jeden z nejvyšších růstů v celé ekonomice vůbec. Více se v těchto letech přidávalo jen v odvětví zdravotní a sociální péče (+3,4 %). Jestliže zaměstnanci v zemědělství, lesnictví a rybnářství pobírali v roce 2008 průměrnou mzdu na úrovni 78,6 % průměrné mzdy v ekonomice jako celku, v roce 2013 již jejich mzda dosahovala 81,9 % průměru za celou ekonomiku.

4. Naturální ukazatele

Tato část studie se zabývá rozбором vybraných naturálních ukazatelů, které mohou podat podrobnější informaci o dlouhodobém vývoji a současném stavu tuzemského primárního sektoru. Důraz je kladen především na zemědělství, a to jak na rostlinnou, tak živočišnou výrobu. Jsou diskutovány i vybrané naturální ukazatele popisující vývoj v lesnictví, v dlouhé časové řadě je zhodnocena těžba uhlí.

4.1. Půdní fond

- **Více než polovina území ČR slouží k zemědělským účelům, ...**

K zemědělským účelům slouží více než polovina území České republiky (53,5 %) ¹⁷, jak je patrné z údajů k poslednímu prosinci 2013 (graf číslo 32). Zhruba třetina území připadá na lesní pozemky (33,8 %), 2,1 % na vodní plochy a 1,7 % na tzv. zastavěnou plochu a nádvoří. Zbývající část území ČR, rovných 9 % celkové plochy, je využito jiným způsobem (například dopravní infrastruktura, sportoviště a rekreační plocha, zeleň, území sloužící k těžbě a dobývání, spadá sem například i neúrodná půda atd.).

- **... z jednotlivých krajů je nejvíce zemědělsky orientovaná Vysočina**
Nejvíce zemědělsky orientovaným krajem ČR je Vysočina, kde podíl zemědělské půdy k 31. 12. 2013 tvořil 60,2 % celkové výměry kraje. Je ale těsně následovaný Středočeským krajem (60,1 %) a Pardubickým krajem (60,0 %). Větší zastoupení než v úhrnu za celou ČR měla zemědělská půda i v Jihomoravském a Královéhradeckém kraji, nejméně půdy sloužilo k zemědělským účelům v Karlovarském kraji (37,4 %). Na samotnou ornou půdu, stěžejní část zemědělské půdy, připadal největší díl území ve Středočeském kraji (49,8 % celkové rozlohy kraje), v Jihomoravském kraji (49,0 %) a na Vysočině (46,5 %).

- **Nejvíce zalesněnými kraji jsou Liberecký, Karlovarský a Zlínský, centrální oblast Čech je naopak na lesní pozemky chudá**

Území, které je označeno za lesní pozemky, má největší zastoupení v Libereckém (44,5 %), Karlovarském (43,4 %) a Zlínském kraji (39,8 %), tedy v hraničních oblastech České republiky. Nejméně zalesněným územím je centrální oblast Čech, tedy Středočeský kraj (27,8 %) a Hlavní město Praha (10,3 %).

- **Celková plocha zemědělské půdy v ČR se během posledních čtyřiceti sedmi let zmenšila skoro o rozlohu Libereckého kraje**

Proti roku 1966 se plocha zemědělské půdy v ČR zmenšila o 6,5 %. Zmenšila se o 294,3 tis. ha, což bylo jen o něco méně, než kolik činí dnešní celková rozloha Libereckého kraje. Co se týče lesních pozemků, jejich rozloha na rozdíl od zemědělské půdy narostla. Zvětšila se o 64,1 tis. ha, v roce 2013 byla o 2,5 % vyšší než před čtyřiceti sedmi lety. Zalesněné území se tak rozrostlo o větší plochu, než kolik odpovídá současné rozloze Hlavního města Prahy.

- **Na konci roku 2013 byla rozloha zemědělské půdy v ČR o 4,5 tis. ha menší než na konci roku 2012. Ubyla hlavně orná půda**

Během samotného roku 2013 se plocha zemědělské půdy v České republice zmenšila o 4,5 tis. ha, což bylo srovnatelné s průměrným poklesem výměry za poslední tři roky (2011-2013), zmenšovala se však méně, než v průměru za roky 2006-2013 (o 5,0 tis. ha za rok). Rozloha samotné orné půdy byla na konci roku 2013 o 7,4 tis. ha menší než před rokem, z vinic, chmelnic a ovocných sadů v úhrnu ubylo 0,2 tis. ha. Výrazně se zvýšila rozloha trvalého travního porostu (o 2,9 tis. ha), mírně se rozrostly i plochy zahrad (o 0,2 tis. ha).

4.2. Osevní plochy zemědělských plodin¹⁸

- **Zatímco v roce 1920 byla zemědělskými plodinami bez trvalých kultur oseta bezmála polovina celkového území tehdy ještě neexistující ČR, v roce 2014 jen necelá třetina**

Území, které je reálně využíváno k pěstování zemědělských plodin bez trvalých kultur, se v České republice významně zmenšuje. Vyplývá to z poklesu celkové výměry osevních ploch. Nejedná se o trend posledních let, nýbrž o jev, který trvá již dekády. Ještě v roce 1920 bylo z celkového území dnešní ČR oseto 3 813,8 tis. ha půdy, první poválečný rok 1946 ale už jen 3 514,8 tis. ha. Během let 1949-1954, vlivem kolektivizace zemědělství, při které se velká část půdy přestávala využívat, došlo k propadu výměry osevních ploch o více než 200 tis. ha. Osevní plochy se zmenšovaly i v letech následujících, avšak výrazně pozvolněji. Teprve až v devadesátých letech, v období transformace české ekonomiky, se výměra využívané půdy začala opět drtivě propadat. Během prvních deseti postsocialistických let se plocha, která byla oseta zemědělskými plodinami bez trvalých kultur, zmenšila o 237,3 tis. ha. Do roku 2014 propadla o dalších 572,2 tis. ha. Zatímco v roce 1920 bylo oseto 48,4 % celkového území tehdy ještě neexistující České republiky, v roce 2014 jen 31,3 % její plochy.

- **Výměra oseté půdy se mezi rokem 2013 a 2014 zmenšila zhruba o rozlohu města Pardubice**

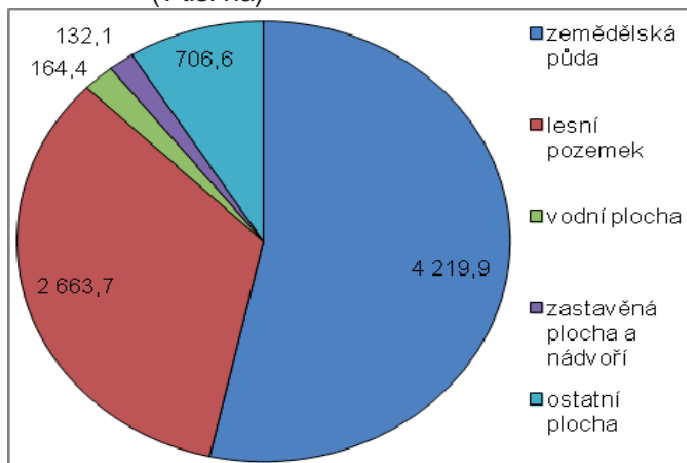
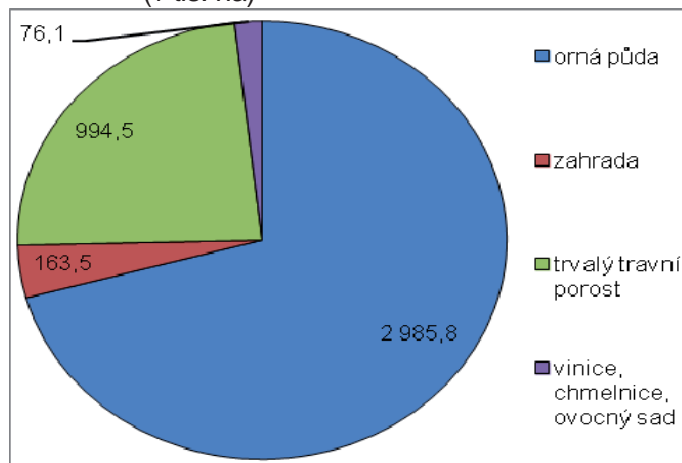
V roce 2014 bylo v České republice oseto 2 468,7 tis. ha půdy. V porovnání s rokem předchozím se výměra využitě půdy zmenšila o 8,2 tis. ha, zhruba o rozlohu města Pardubice. Zmenšila se více než v roce 2011, 2012 i 2013. Naposledy osevní plochy v meziročním srovnání narostly v roce 2007, v alespoň dvou po sobě jdoucích letech se ale zvětšily naposledy v první polovině osmdesátých let.

- **Obiloviny se v roce 2014 pěstovaly na území, které bylo skoro o čtvrtinu menší než v roce 1974**

Výměra půdy, která je v ČR osévána obilovinami, se zmenšuje od poloviny sedmdesátých let. Zatímco v roce 1974 rostly obiloviny na 1 847,8 tis. ha, v roce 2014 jen na 1 411,3 tis. ha. Využitá půda se

¹⁷ Jedná se o zemědělskou půdu, tak jak je evidována Českým úřadem zeměměřičkým a katastrálním. Skutečně odhospodařovaná půda má rozlohu menší.

Graf č. 32 **Struktura půdního fondu k 31. 12. 2013**
(v tis. ha)Graf č. 33 **Struktura zemědělské půdy k 31. 12. 2013**
(v tis. ha)

Zdroj: Český úřad zeměměřický a katastrální, vlastní propočty

zmenšila skoro o čtvrtinu, pokles se dotýkal zejména žita (-86,7 %), dále ovsy (-78,2 %) a ječmene (-40,5 %). V České republice v současné době nejvíce rozšířená obilovina – pšenice – se pěstovala na ploše, která se zmenšila jen mírně, o 2,2 %. Z významnějších druhů obilovin se v tuzemsku mezi roky 1974 a 2014 rozšířila jen kukuřice na zrno, jí oseté plochy posilovaly zejména s nástupem nového tisíciletí a v roce 2014 se pěstovala na ploše zhruba pětkrát větší než v roce 1974. V posledních čtyřech letech, tedy v letech 2011-2014, bylo touto plodinou oseto vždy více než 100 tis. ha.

• **Brambory z českých polí mizí už více než šedesát let, ...**

Plocha, na které se pěstují brambory, se zmenšovala celou druhou polovinu minulého století a trend se nezastavil ani s příchodem nového tisíciletí. V padesátých letech bramboráři využívali půdu – i přes již započatý pokles výměry –, jejíž plocha byla vždy větší než 400 tis. ha. Během následující dekády, tj. šedesátých let, se její rozloha zmenšila skoro na polovinu. V roce 1993 se brambory naposledy pěstovaly na ploše, jejíž výměra přesáhla 100 tis. ha. Zájem o pěstování brambor ale klesal i nadále a rok 2001 byl posledním, kdy tato plodina rostla na ploše větší než 50 tis. ha. V letech 2012-2014 sloužilo k pěstování brambor už méně než 25 tis. ha půdy.

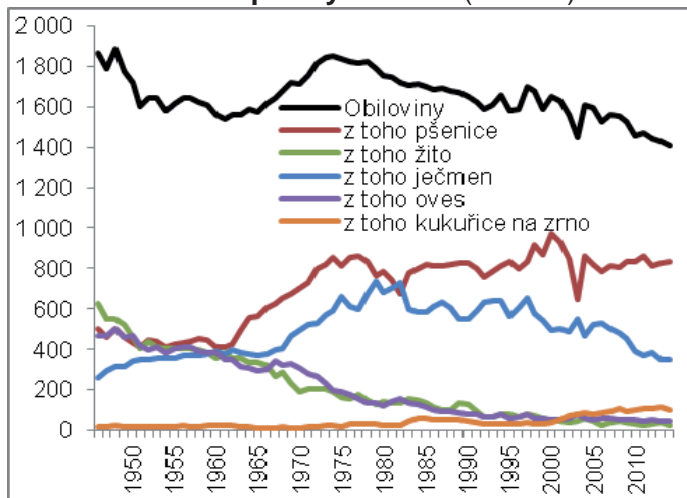
• **... přítom deficitů v zahraničním obchodě s touto komoditou prohlubují**

Pěstitelé brambor, v důsledku klesající výměry osevních ploch, uspokojují domácí poptávku stále v menším a menším rozsahu.

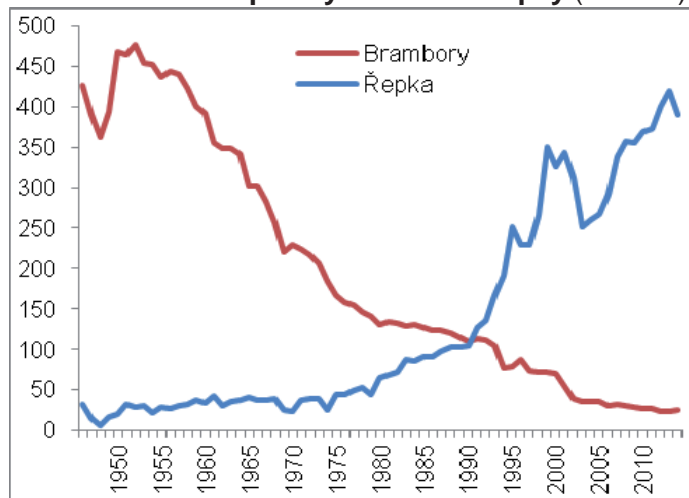
Jestliže v letech 1999-2003 tvořil průměrný roční deficit zahraničního obchodu s bramborami 181,0 mil. korun, v období 2004-2008 už 317,8 mil. korun a v letech 2009-2013 již 463,7 mil. korun.

• **Skoro každý šestý ha půdy osetý v roce 2014 připadal na řepku**

Plochy oseté řepkou, na rozdíl od celkové výměry využívané k pěstování zemědělských plodin bez trvalých kultur, významně narůstaly. Týkalo se to zejména období po roce 1989. Zatímco v letech 1947-1989 se řepka s každým rokem pěstovala na ploše v průměru o 1,6 tis. ha větší než v tom předchozím, po roce 1989 se její plochy zvětšovaly v průměru o 11,5 tis. ha za rok. V tuzemsku se začala významně rozšiřovat v důsledku zapojení České republiky do mezinárodní směny zboží a služeb, kdy se zemědělcům vyplácelo tuto plodinu v surovém stavu (semena) vyvážet do zahraničí, později i zpracovatelům již po její úpravě (oleje). Jak je patrné z grafu číslo 35, v letech 2002 a 2003 osevní plochy řepky dočasně poklesly, avšak během let následujících, zejména v období 2006-2008, se řepka na českých polích začala opět významně rozšiřovat. Zásadní roli v tom sehrály rostoucí ceny řepky na trhu (které zvyšovala posilující poptávka po olejích přidávaných do biopaliv), jež motivovaly zemědělce pěstovat právě tuto plodinu na úkor jiných, v porovnání s řepkou méně rentabilních. V roce 2014 se řepka pěstovala, i přes mírný meziroční pokles výměry osevních ploch, na bezmála 400 tis. ha půdy. Skoro každý šestý ha osetý v tomto roce připadal právě na řepku.

Graf č. 34 **Osevní plochy obilovin (v tis. ha)**

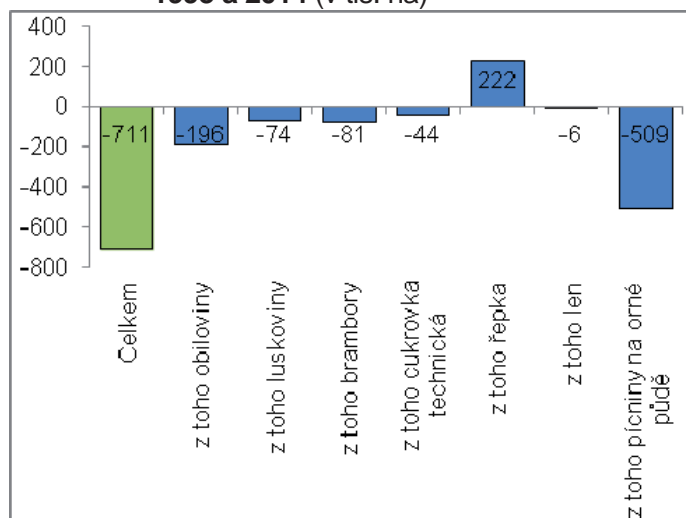
pozn. viz poznámka pod čarou číslo 18

Graf č. 35 **Osevní plochy brambor a řepky (v tis. ha)**

Zdroj: ČSÚ

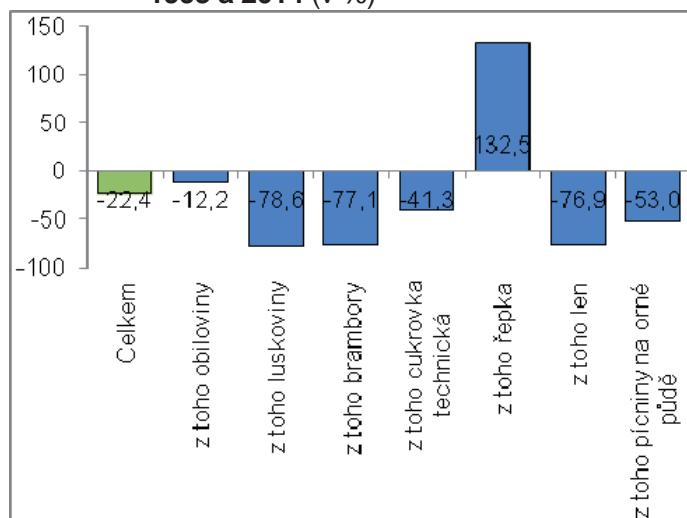
¹⁸ Bez trvalých kultur: Od roku 2002 šetřen pouze zemědělský sektor: Žito do roku 1993 vč. souřeže. Oves do roku 1993 vč. směsi ovsy s ječmenem. Cukrovka technická do roku 1960 vč. cukrovky určené na krmění. Řepka do roku 1993 vč. řepice. Len od roku 2011 pouze len setý olejnjý.

Graf č. 36 Změny v osevních plochách mezi rokem 1993 a 2014 (v tis. ha)

pozn. viz poznámka pod čarou číslo 18

Graf č. 37 Změny v osevních plochách mezi rokem 1993 a 2014 (v %)

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

4.3. Výnosy ze sklizně zemědělských plodin¹⁹

- Výnosy zemědělských plodin se vlivem technologického pokroku zvyšují a obecně umožňují dosahovat větších sklizní při menších osevních plochách, ...**

Výnosy zemědělských plodin, vyjádřené hmotností sklizené plodiny z jednoho hektaru oseté půdy, se dlouhodobě zvyšují. K jejich nárůstu docházelo a dále dochází jak v důsledku zavádění nových postupů vlastního pěstování (šlechtění plodin, intenzivnější používání postřiků, sklizení ve vhodném čase), tak díky efektivnější sklizni, kterou umožnila jak prvotní mechanizace zemědělství, tak následná modernizace strojního arzenálu. K vyšším výnosům přispěla i vhodnější alokace půd pro daný typ plodin.

- ... což bylo v případě ČR patrné u obilovin. Jestliže se v letech 1948-1957 z jednoho hektaru oseté půdy sklídilo v průměru 1,92 tuny obilovin, ...**

Nárůst výnosů zemědělských plodin v obecné rovině vede k možnému zmenšování osevních ploch bez negativního dopadu na sklizeň. V případě České republiky se to týkalo například obilovin. Zatímco v letech 2004-2013²⁰ byly osevní plochy obilovin v České republice v průměru o 9,4 % menší než v letech 1948-1957, sklizeň narostla v důsledku vyšších výnosů a změny struktury pěstovaných obilovin o 134,7 %.

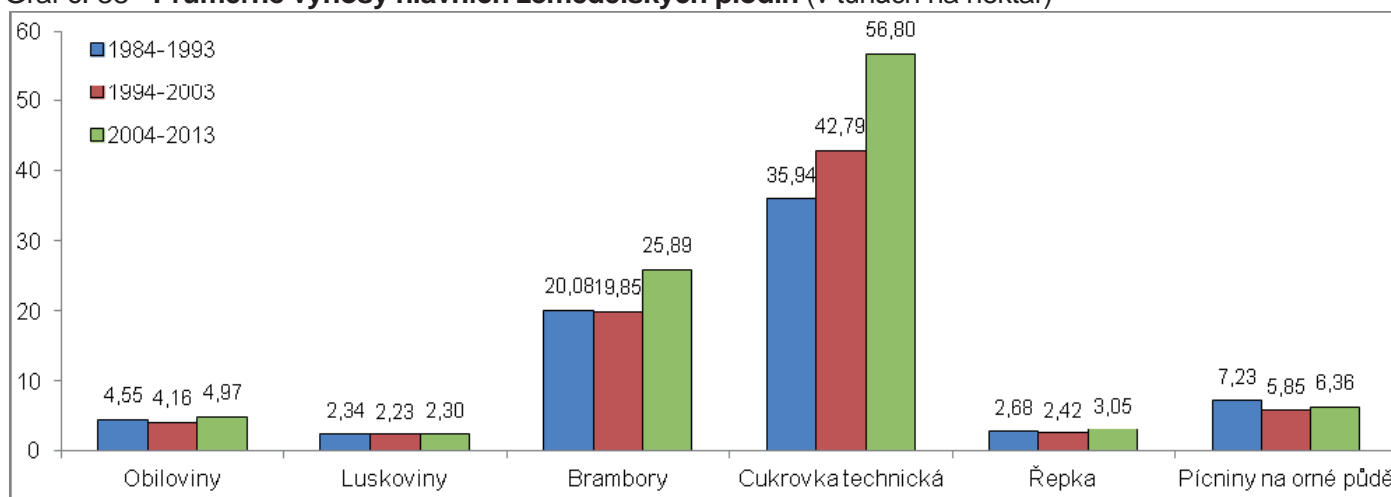
- ... v období 2004-2013 v průměru 4,97 tun**

V letech 1948-1957 připadala v průměru na jeden hektar půdy, který byl oset obilovinami, sklizeň o hmotnosti 1,92 tuny, v letech 2004-2013 jeden hektar vyprodukoval v průměru 4,97 tun obilovin. Výnosy obilovin narostly o 158,6 %. Výnosy samotné kukuřice na zrno se zvýšily o 290,2 %, pšenice o 152,4 %, žito o 144,2 %, ječmene o 117,4 %, nejméně mezi uvedenými obdobími narostly výnosy ovsa (+75,6 %). Vyšší hektarové výnosy nepřinášely ale jen obiloviny, nýbrž i další sledované zemědělské plodiny. Nejrazantněji narostla hmotnost sklizená z jednoho hektaru oseté půdy u významně rozšířené řepky, v letech 2004-2013 byla v porovnání s obdobím 1948-1957 bezmála trojnásobná. O 124,4 % se zvýšily výnosy technické cukrovky, plodiny využívané zejména k výrobě cukru. Více půda plodila i v případě druhé významné okopaniny, brambor (+92,7 %), což alespoň částečně kompenzovalo výše uvedený setrvalý pokles výměry jejich osevních ploch.

- Rok 2013 byl dobrým rokem pro pěstitele obilovin, zejména pšenice, avšak špatným rokem pro bramboraře**

Rok 2013 byl z hlediska hektarových výnosů obilovin nadprůměrný. Vyplyvá to ze srovnání výnosu v tomto roce (5,26 t/ha) s průměrným výnosem za celou dekádu 2004-2013 (4,97 t/ha). Vyšší hmotnost plodin byla z jednoho hektaru oseté půdy sklizena jak u pšenice (+9,2

Graf č. 38 Průměrné výnosy hlavních zemědělských plodin (v tunách na hektar)

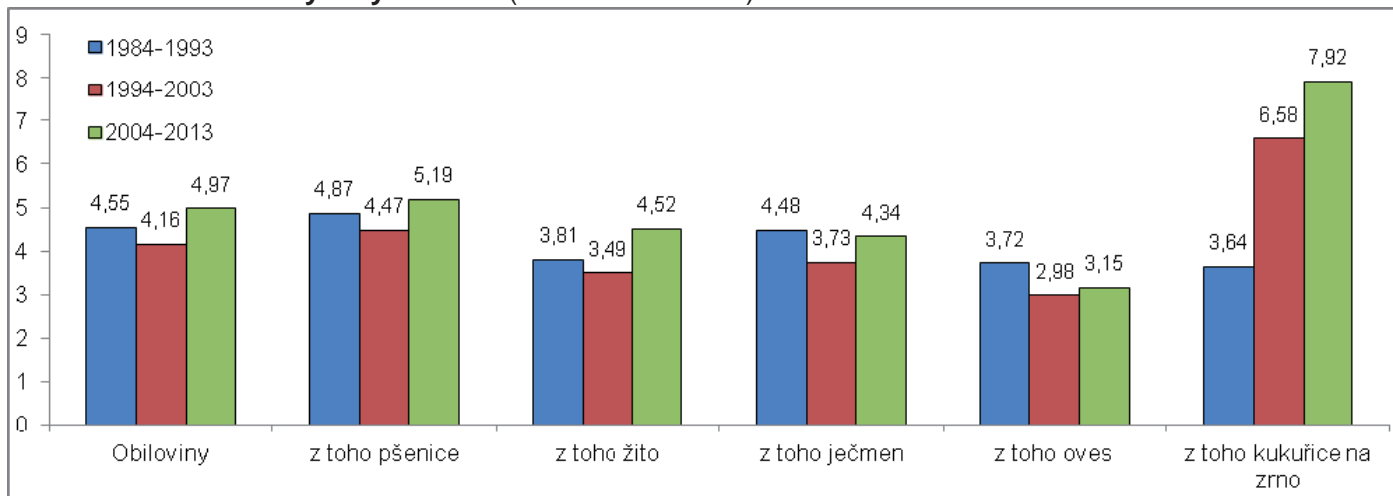
pozn. viz poznámka pod čarou číslo 19

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

¹⁹ Vychází se sklizně (v tunách) připadající na jeden ha oseté půdy. Od roku 2002 čten pouze zemědělský sektor. Žito do roku 1993 vč. souřeže. Oves do roku 1993 vč. směsi ovsa s ječmenem. Cukrovka technická do roku 1960 vč. cukrovky určené na krmení (v případě sklizně až do roku 1993). Řepku do roku 1993 vč. řepice.

²⁰ Použití průměrných hodnot za delší období - v tomto případě dekádu - eliminuje vliv nadprůměrných nebo podprůměrných výnosů v jednom roce, které mohou být ovlivněny počasím..

Graf č. 39 Průměrné výnosy obilovin (v tunách na hektar)

pozn. viz poznámka pod čarou číslo 19

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

%), tak v případě ječmene (+5,3 %), žita (+4,1 %) nebo ovsu (+1,3 %). Méně než odpovídalo desetiletému průměru, avšak skoro o čtvrtinu, vynesla jen kukuřice na zrno. Rok 2013 byl dobrým rokem i pro řepku (+13,0 %) nebo technickou cukrovku (+5,6 %), avšak špatným pro brambory. Jejich výnosy byly v porovnání s průměrem za celou dekádu, vlivem nepříznivého počasí, nižší o více než desetinu.

4.4 Stav hospodářských zvířat²¹

- **Z českého venkova zmizely během let 1991-2014 tři pětiny skotu a dvě třetiny prasat. Přesto v samotném roce 2014 stav skotu narostl nejvíce od roku 1990. Počty samotných krav se zvýšily již podruhé, ...**

Dlouhodobý a především výrazný odklon od chovu skotu v České republice v období 1991-2014 vedl k úhrnnému snížení jeho stavu o více než dva miliony kusů. Zatímco v roce 1990 se v tuzemsku chovalo 3,51 milionu kusů skotu, v roce 2014 jejich počet dosáhl jen 1,37 milionu kusů, tj. byl o tři pětiny nižší. Samotný rok 2014 ale přinesl posílení stavů. Celkové počty skotu se v tomto roce navýšily o 20,7 tis. kusů, nejvíce od zlomového roku 1990. Počty samotných krav, tj. kusů, které mohou v budoucích letech základní stádo přirozenou cestou rozšiřovat, posílily v roce 2014 dokonce podruhé. V úhrnu za roky 2013 a 2014 v Česku přibýlo 12,7 tis. krav, nejvíce od let 1974-1975.

Omezování celkového počtu prasat, hlavního domácího zdroje masa, započalo sice už v první polovině osmdesátých let – tedy v období socialismu, které zemědělství přálo – teprve ale po roce 1990 propadl na rychlosti. Jejich stav se snížil ze 4,79 milionu v roce 1990 na 1,62 milionu kusů v roce 2014. Z českého venkova tak zmizely dvě třetiny prasat.

- **... stejné platilo i pro počet prasat a samotných prasníc**

Za roky 2013 a 2014 posílili domácí zemědělci počty chovaných prasat v úhrnu o 38,2 tis. kusů, z toho počty samotných prasníc – chovaných především z důvodu udržení popřípadě rozšíření počtu prasat – navýšili o 2,8 tis. kusů. Došlo k tomu poprvé od let 1996-1997, je ale otázkou, zda se stejně jako tehdy nejedná jen o krátkodobý výkyv v jinak dále přetrvávajícím klesajícím trendu.

- **V osmdesátých letech v chovech více než 30 mil. kusů drůbeže, v období 2010-2014 vždy méně než 25 milionu kusů**

Ani dlouhodobý vývoj stavu drůbeže, další významné skupiny hospodářských zvířat, se nejevil nijak optimisticky. Zatímco v osmdesátých letech přesahovaly jejich počty v každém roce 30 mil. kusů, v období 2010-2014 jich bylo evidováno vždy méně než 25 milionů kusů.

- **Důsledkem výrazného snížení počtu slepic v roce 2002 byly klesající stavy drůbeže chované na maso v letech následujících (drůbeže bez zahrnutí slepic)**

Celkový stav drůbeže se mezi rekordním rokem 1984 a rokem 2014 snížil o 37,2 %. Počty samotných slepic během tohoto období klesly skoro o tři pětiny, významnou roli v tom sehrál ale rok 2002, kdy jejich počty propadly o 41,4 %. Naznačovalo to, že se zemědělci rozhodli omezovat velikost chovu na maso, což se ve statistice začalo projevovat hned v roce 2003. Zatímco až do roku 2002 stav drůbeže bez zahrnutí slepic – tj. zejména chov na maso – v trendu posiloval, v období následujícím se začal snižovat. Je to patrné v grafu číslo 42.

- **2014 – stav drůbeže se na rozdíl od skotu a prasat zmenšil**

Rok 2014 nepřinesl i v případě velikosti chovu drůbeže, na rozdíl od skotu a prasat, žádné oživení. Meziročně byl evidovaný stav slepic nižší bezmála o půl milionu kusů (-6,7 %), drůbeže po vyjmutí slepic ubylo 1,3 mil. kusů (-8,2 %).

- **Již několik let dochází k nárůstu počtu ovcí a beranů, ...**

Celkové počty relativně málo významných ovcí a beranů – chovaných nejen na maso či vlnu, ale například i k udržování trvalých travních porostů – se v tuzemsku od roku 2001 opětovně zvyšují. Zatímco v roce 2000 bylo v České republice celkově evidováno 84,1 tis. ovcí a beranů, v roce 2014 již 225,4 tis. kusů.

- **... ale i koní**

Jestliže se po druhé světové válce začaly stavy koní v tuzemském zemědělství, vlivem intenzivní mechanizace, rychle propadat, od konce sedmdesátých let až do roku 2005 jejich počty stagnovaly. Již devět let je ale patrný nový trend, počty koní – v důsledku rostoucí oblíbenosti jezdeckví – pozvolna rostou (nejsou zde zahrnutí koně v nezemědělském sektoru). Zatímco v roce 2005 bylo v tuzemském zemědělství evidováno 20,6 tis. koní, v každém roce z let 2011-2014 jejich počty přesahovaly 30 tis. kusů. V zemědělství nebylo tolik koní od poloviny sedmdesátých let.

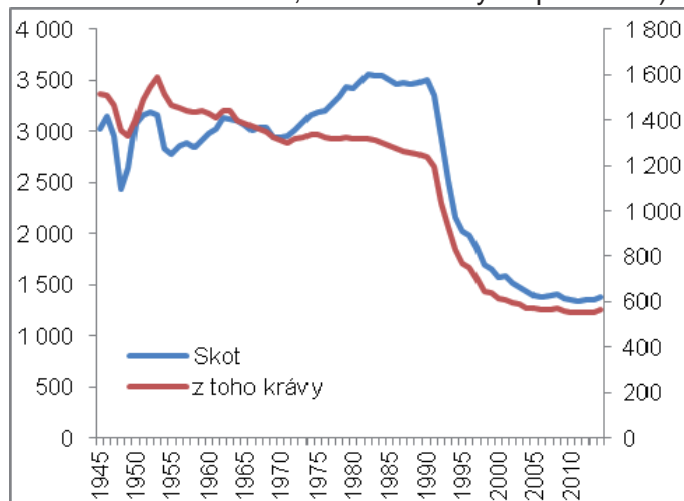
4.5 Živočišná výroba²²

- **Úroveň živočišné výroby byla v ČR v roce 2013 obdobná jako na počátku šedesátých let**

Produkce jatečných zvířat v České republice se snižuje už čtyřicet let. Zatímco v roce 1989 byla na na trh dodána zvířata o hmotnosti dosahující téměř jeden a půl milionu tun živé váhy, v roce 2013 k dalšímu zpracování směřovalo jen 697 tis. tun, tedy necelá polovina. Současná úroveň živočišné výroby v Česku je tak srovnatelná s počátkem šedesátých let, kdy byla úroveň produkce

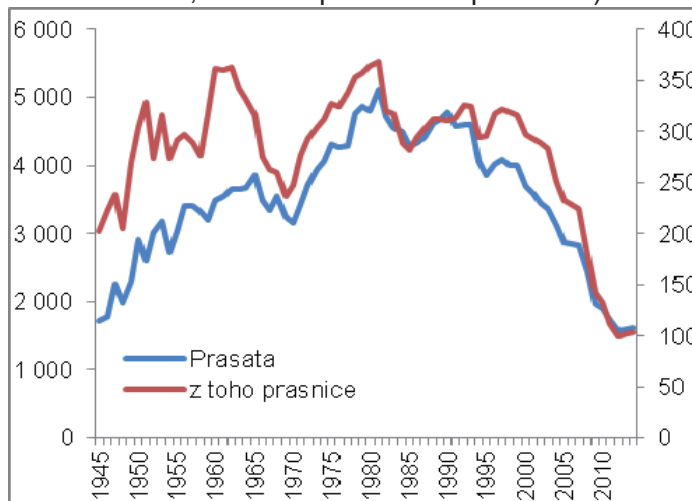
²¹ Od roku 2002 šetřen pouze zemědělský sektor. V roce 1945 stav k I. 7.; v letech 1946 - 1992 stav k I. 1.; v letech 1993 - 2002 stav k I. 3.; od roku 2003 stav k I. 4. .

Graf č. 40 Stav skotu v ČR (v tis. kusů; skot celkem na levé ose, samotné krávy na pravé ose)

pozn. viz poznámka pod čarou číslo 21

Graf Stav prasat v ČR (v tis. kusů; prasata celkem na levé ose, samotné prasnice na pravé ose)

Zdroj: ČSÚ

patrně stále poznamenána poklesem stavu hospodářských zvířat během období druhé světové války.

• Od roku 1990 oslabuje produkce skotu a prasat, ...

V důsledku dlouhodobě se snižujících stavů skotu a prasat klesala produkce těchto zvířat. Zatímco v roce 1989 se v tuzemsku vyprodukovalo 525 tis. tun živé hmotnosti skotu a 763 tis. tun živé hmotnosti prasat, v roce 2013 celková hmotnost poraženého skotu a prasat dosahovala pouhých 164 tis. tun respektive 302 tis. tun. Produkce skotu propadla o více než dvě třetiny, prasat bylo na trh dodáno o tři pětiny méně.

• ... od roku 2009 i produkce drůbeže

Po přechodu české ekonomiky k tržnímu systému začala upadat i produkce drůbeže. Jednalo se ale jen o krátkodobý úkaz, který byl během let následujících rychle vykompenzován. Produkce drůbeže posilovala až do roku 2008, ten ale přinesl výrazný zlom. Zatímco v roce 2008 se v Česku vyprodukovalo 329 tis. tun živé hmotnosti drůbeže, v roce 2013 směřovalo k dalšímu zpracování jen 232 tis. tun. Během pouhých pěti let produkce drůbeže propadla skoro o třicet procent.

• Pokles výroby mléka v devadesátých letech souvisel s propadem počtu krav

Pokles produkce mléka v devadesátých letech těsně souvisel s rychle se snižujícími stavy krav. Pokud se ještě v roce 1989 v ČR vyprodukovalo 4,89 mld. litrů mléka, více než kdykoli předtím, v roce 1997 tuzemská výroba mléka dosáhla pouhých 2,70 mld.

litrů. Jestliže následující roky přinesly stabilizaci produkce, období 2011-2013 dokonce mírné oživení. Produkce mléka v České republice stoupala s každým rokem, což byl jev patrný naposledy v letech 1984, 1985 a 1986. V úhrnu za roky 2011-2013 výroba mléka posílila (mimo jiné i díky vyšším cenám, za které bylo mléko od producentů vykupováno) o 6,2 %. V roce 2013 bylo v Česku vyrobeno nejvíce mléka za posledních sedmáct let.

• Klesající snáška vajec byla důsledkem snižujících se stavů slepic

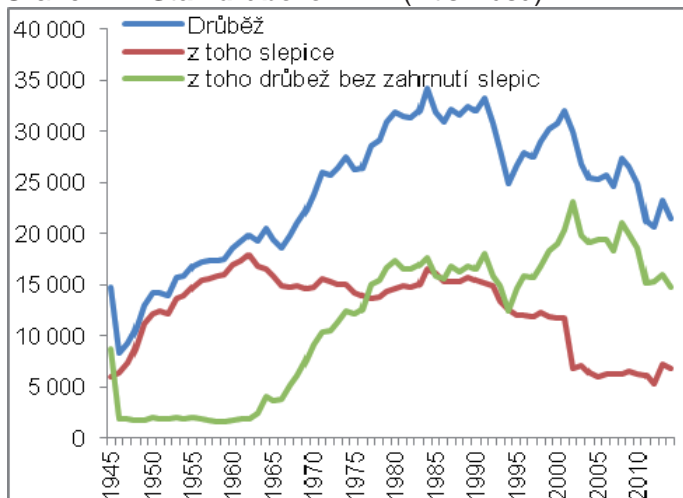
Produkce vajec v tuzemsku klesá už od roku 1985. Tento jev doprovází snižující se stavy drůbeže, zejména pak slepic. V roce 1984 snáška vajec dosahovala historicky nejvyšších 3,70 mld. kusů, do roku 2013 se ale snížila na 2,16 mld. kusů.

4.6. Lesnictví

• Zvětšuje se plocha, na které rostou listnaté dřeviny, zmenšuje se území, na kterém rostou jehličnany

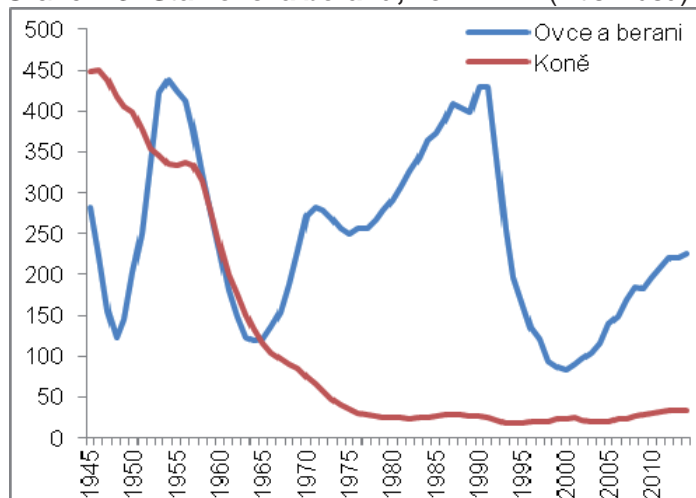
Území České republiky, na kterém rostou dřeviny, se velmi pozvolna zvětšuje. V letech 1990-2001 dřeviny rostly na ploše o průměrné rozloze 2 547 tis. ha, v období 2002-2013 se rozkládaly v průměru na 2 566 tis. ha. Většina z tohoto území připadala na jehličnany, jejich zastoupení v celkových plochách dřevin se ale postupně snižovalo. Zatímco v roce 1990 jehličnany rostly na 78,9 % území, na kterém se rozkládaly dřeviny, v roce 2013 jen na 73,8 % této plochy. Jehličnany byly nahrazovány listnatými dřevinami.

Graf č. 42 Stav drůbeže v ČR (v tis. kusů)

pozn. viz poznámka pod čarou číslo 21

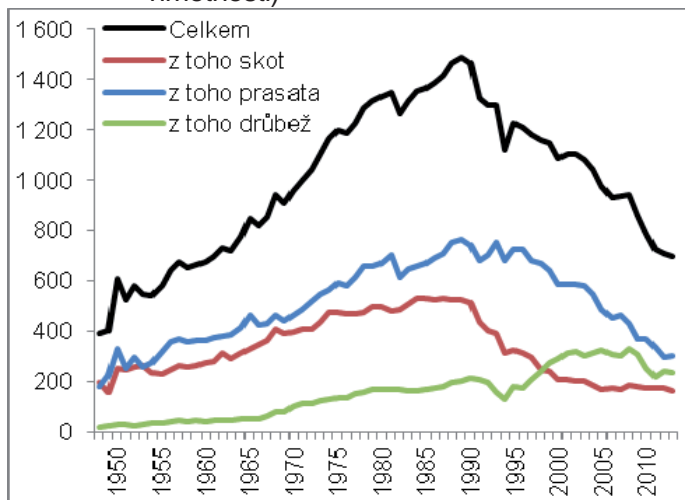
Graf č. 43 Stav ovcí a beranů, koní v ČR (v tis. kusů)

Zdroj: ČSÚ

²² Zemědělský sektor a domácnosti.

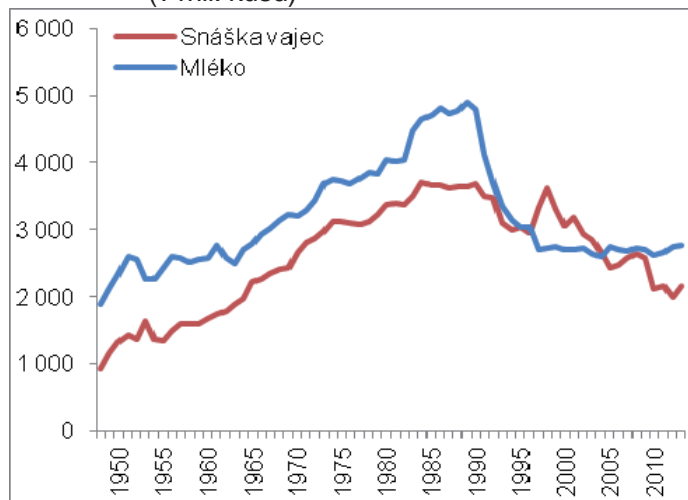
Graf č. 44 Živočišná výroba v ČR (v tis. tun živé hmotnosti)

pozn. viz poznámka pod čarou číslo 22; od roku 2010 pouze konzumní vejce, tj. bez násadových

Zdroj: ČSÚ

Graf č. 45 Produkce mléka (v mil. litrů), snáška vajec (v mil. kusů)

- **Zalesňování mírně zrychluje**

Plocha, která je v daném roce zalesněna, se mezi roky 1989 a 2003 zmenšila z původních 35,0 tis. ha na pouhých 17,2 tis. ha, tedy více než o polovinu. Omezování výsadby se dotýkalo jen jehličnanů (-18,2 tis. ha), území zalesňované listnatými dřevinami mírně narostlo (+0,4 tis. ha). Trend oslabující výsadby se zlomil až v roce 2004, od kdy se zalesňované plochy – a to jak vlivem významných jehličnanů, tak méně zastoupených listnatých dřevin – opětovně pozvolna zvětšují.

- **V roce 2007 bylo v Česku vytěženo tolik dřeva, že by jím bylo možné naplnit krychli s délkou hrany 264,5 metru, ...**

Těžba dřeva v tuzemsku posilovala až do roku 2007, předposledního roku konjunktury. V tomto roce bylo v českých lesích vytěženo 18,5 mil. m³ dřeva (bez kůry), skoro o tři desetiny dřeva více než v roce 2000 a o polovinu více v porovnání s rokem 1989. Část dřeva našla uplatnění na domácím trhu (jako stavební materiál, vstup k dalšímu zpracování při výrobě nábytku či papíru nebo jako palivo), velký díl směřoval i do zahraničí.

- **... více než kdykoli předtím, i potom**

Pozvolný útlum v těžbě dřeva v letech následujících patrně můžeme přičítat slabší domácí poptávce, v letech 2008 a 2009 i nižšímu exportu vyplývajícímu z hospodářského zpomalení evropských zemí. V úhrnu za roky 2008-2013 objem vytěženého dřeva poklesl o 17,2 %.

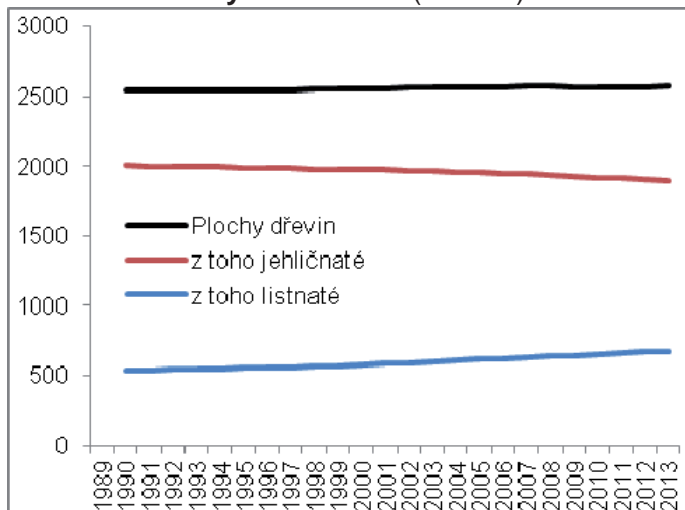
- **Z celkového vytěženého objemu dřeva v roce 2013 připadalo 86,3 % na jehličnany a 13,7 % na listnaté dřeviny**

Podíl objemu vytěžených jehličnatých dřevin na celkovém objemu získaných dřevin se dlouhodobě pohyboval kolem devíti desetin. V samotném roce 2013 tvořily jehličnany 86,3 % veškerého vytěženého materiálu. Smrk, jedle a douglaska se na celkovém objemu těžby podílely 70,6 %, borovice 12,3 % a modřín 3,5 %. Zbývající část, tj. 13,7 % vytěženého objemu dřevin, připadalo na listnaté stromy, zejména se jednalo o buk a dub, tj. dřeviny, jež jsou zdrojem tvrdého dřeva.

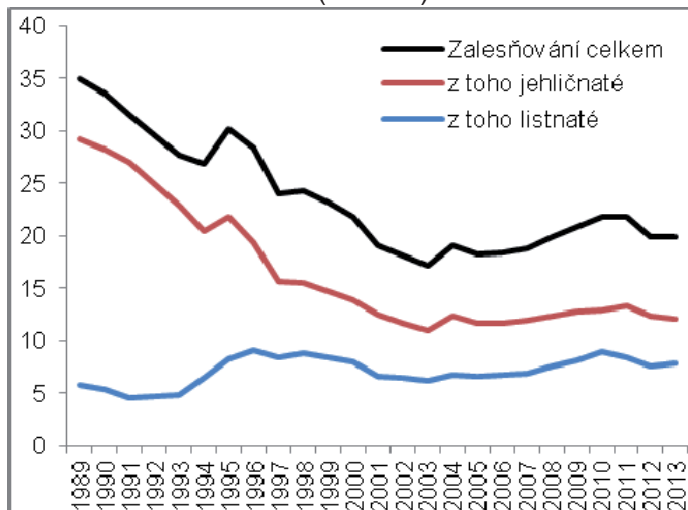
- **S lesnictvím je od nepaměti spojen i odstřel lesní zvěře – bažantů, srnčího a černé zvěře**

Lesnictví je od nepaměti spojeno i s odstřelem lesní zvěře, a to z důvodu udržení jejího stavu, ochrany lesních dřevin a zemědělských plodin nebo čistě z důvodu lovu na maso. Co se týče počtu kusů, i nadále jsou nejvíce loveni bažanti. Přesto se jejich odstřel významně zredukoval. V roce 2013 bylo v českých lesích uloveno 458,2 tis. kusů bažantů, nejméně za posledních šestnáct let. V posledních čtyřech letech se snižoval odstřel srnčího, v samotném roce 2013 bylo uloveno 105,7 tis. kusů. Naopak významně rostou, a to již od roku 1996, počty odstřelené černé zvěře, tj. divokých prasat. Důvodem jsou jejich rychle se zvyšující stavy, které by bez regulace zřejmě nebyly udržitelné. Počet odstřelených kusů černé zvěře se zvýšil na více než čtyřnásobek. Jak v roce 2012, tak v roce 2013, jich myslivci ulovili více než 150 tis.

Graf č. 46 Plochy dřevin v ČR (v tis. ha)

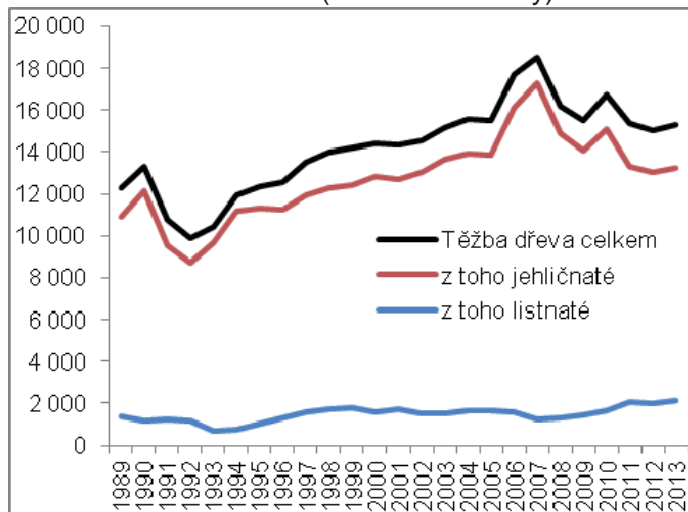

Graf č. 47 Zalesňování (v tis. ha)

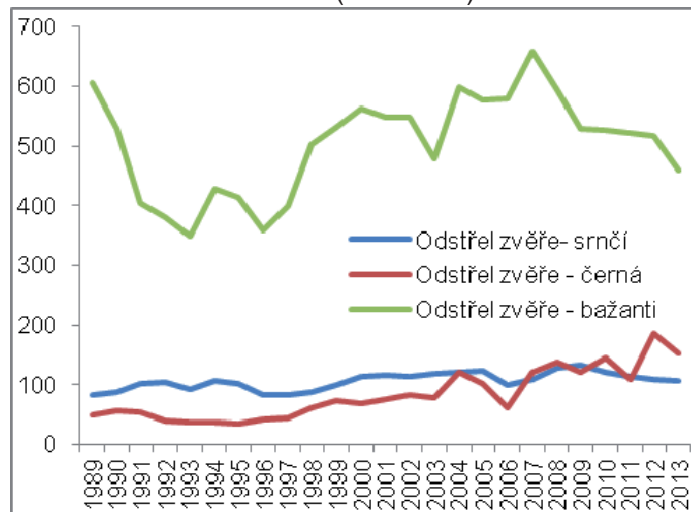

Zdroj: Ústav pro hospodářskou úpravu lesů, ČSÚ

Graf č. 48 Těžba dřeva (v tis. m3 bez kůry)

Graf č. 49 Odstřel zvěře (v tis. kusů)

Zdroj: ČSÚ

4.7. Těžba uhlí

- Těžba kvalitnějšího černého uhlí klesá na území ČR od počátku osmdesátých let, ...**

Těžba černého uhlí v České republice postupně posilovala, v návaznosti na rostoucí požadavky tuzemského hutního průmyslu, až do počátku sedmdesátých let. Zatímco v roce 1946 bylo v ČR vytěženo 13,4 mil. tun černého uhlí, po celá sedmdesátá léta se těžilo kolem 28 mil. tun ročně. S nástupem osmdesátých let začala těžba černého uhlí oslabovat, v roce 2013 se vytěžilo již jen 8,6 mil. tun uhlí. V jednotlivých letech z období 2009-2013 bylo vydobyto vždy méně než v posledním roce druhé světové války.

Postupný útlum těžby černého uhlí byl důsledkem jak snižujících se přírodních zásob, tak nerentability těžby v některých regionech. Svým dílem přispěla i transformace české ekonomiky vedoucí k nižší poptávce po uhlí v hutním průmyslu, popřípadě klesající poptávka po uhlí ze strany domácností, které přecházely na alternativní zdroje vytápění. V posledních letech, 2012 a 2013, těžbu černého uhlí podvazovaly i klesající ceny uhlí na světovém trhu.

- ... těžba méně kvalitního, avšak objemově významnějšího hnědého uhlí (a lignitu), se snižuje od poloviny osmdesátých let**

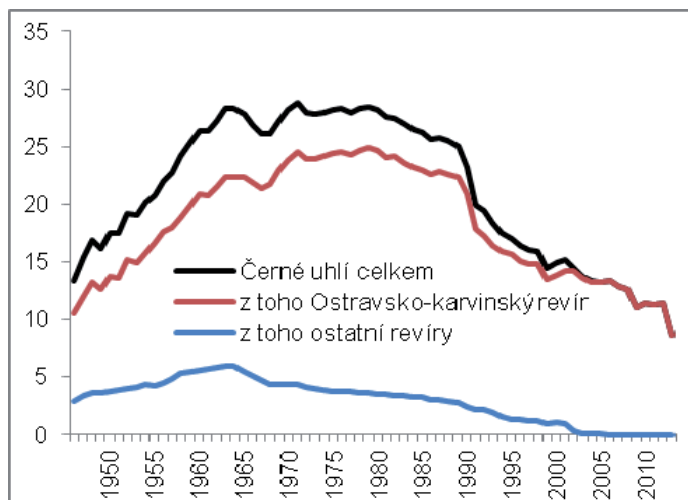
Těžba objemově významnějšího hnědého uhlí (a lignitu), které nachází uplatnění zejména v tuzemské energetice, konkrétně v elektrárnách při výrobě elektřiny a teplárnách při produkci tepla,

začala oslabovat až v polovině osmdesátých let. Zatímco v roce 1984 bylo vytěženo 97,1 mil. tun hnědého uhlí a lignitu, v roce 2013 jen dvou pětinových 40,4 mil. tun.

- Budoucnost, pokud nebudou prolomeny územní limity, patrně přinese výraznou ztrátu pracovních míst v Ústeckém kraji a Karlovarském kraji**

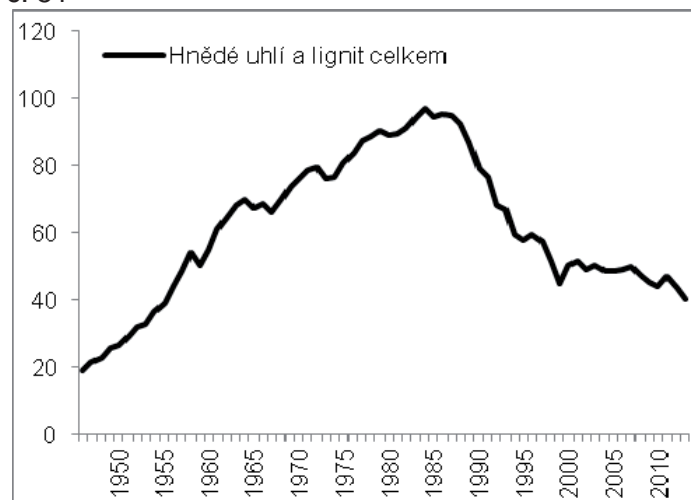
Omezování těžby uhlí, a to jak černého tak hnědého, výrazně dopadá na zaměstnanost v jednotlivých regionech. Během posledních deseti let (2004-2013) více klesla těžba černého uhlí (-37,0 %) než hnědého uhlí a lignitu (-19,7 %), útlum tak v logice věci více pocítili pracující v Moravskoslezském kraji. Budoucnost, pokud nebudou prolomeny územní limity a bude výrazně redukována těžba hnědého uhlí, patrně přinese značné problémy naopak Ústeckému a Karlovarskému kraji.

Graf č. 50 Těžba černého uhlí v ČR (v mil. tun)

pozn. do roku 2011 údaje o odbytové těžbě, od roku 2012 údaje o produkci

Graf č. 51 Těžba hnědého uhlí a lignitu v ČR (v mil. tun)

Zdroj: ČSÚ (převzato z: bývalý Federální statistický úřad, Hornické ročenky aj.)